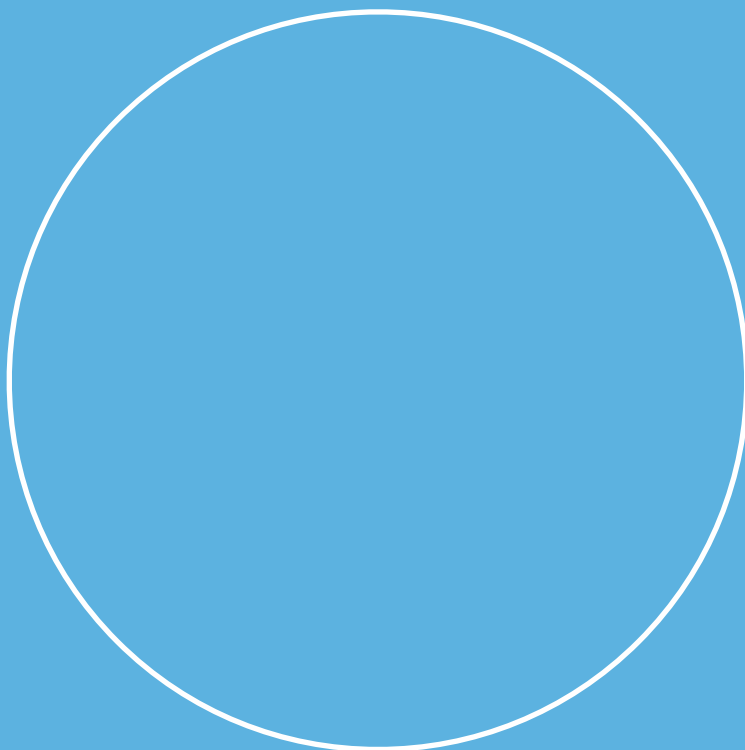

Prawne aspekty otwierania danych badawczych – poradnik

Wersja 2.0

Opracowanie: Katarzyna Gaczyńska, Krzysztof Siewicz, Nikodem Rycko

Konsultacja: Jakub Szprot

Pierwsza wersja broszury powstała w ramach projektu Działanie 4.1 Repozytoria Otwartych Danych Badawczych, finansowanego ze środków Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa i jest dostępna na stronie projektu (<https://drodb.icm.edu.pl/materialy-2/>).

© Copyright by Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2022

Publikacja dostępna na licencji Creative Commons – Uznanie Autorstwa 4.0. Postanowienia licencji dostępne są pod adresem <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/pl/legalcode>

Uniwersytet Warszawski
Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego
i Komputerowego
ul. Tyniecka 15/17
02-630 Warszawa
www.icm.edu.pl

UNIwersytet
WARSAWski

Prawne aspekty otwierania danych badawczych – poradnik

Wersja 2.0

Spis treści

1. Słowniczek najważniejszych terminów	5
2. Wprowadzenie	10
3. Planowanie projektu badawczego	11
3.1. Prawo powszechnie obowiązujące	13
3.1.1. Ewaluacja jednostek naukowych	14
3.1.2. Zasady komercjalizacji wyników badań	15
3.1.3. Zasady ochrony danych osobowych	25
3.1.4. Ponowne wykorzystanie informacji sektora publicznego	35
3.2. Kwestie etyczne i publiczne deklaracje	38
3.3. Wewnętrzne polityki i regulacje jednostki naukowej	40
3.4. Regulamin konkursu i umowa grantowa	47
3.5. Prawa osób trzecich	53
3.6. Umowy z członkami zespołu badawczego	57
4. Prowadzenie badań	60
5. Udostępnianie danych	65
6. Zakończenie	71
Aneks – wolne licencje	72
„Waivers”	72
Licencje uznania autorstwa („attribution”, „permissive”)	75
Licencje copyleftowe („share-alike”)	79

1. Słowniczek najważniejszych terminów

Autorskie prawa osobiste – prawa chroniące więzi osobiste twórcy z utworem. Obejmują m.in. prawo do oznaczenia utworu swoim nazwiskiem, prawo do nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania, a także prawo do nadzoru nad sposobem korzystania z utworu. Autorskie prawa osobiste są nieograniczone w czasie, nie można się ich zrzec ani przenieść ich na inne osoby.

Autorskie prawa majątkowe – wyłączne prawo do korzystania z utworu i rozpowszechniania go oraz do wynagrodzenia za korzystanie z niego. Uprawniony może upoważnić inne osoby do korzystania z utworu w określonym zakresie przez udzielenie im licencji. Może także przenieść autorskie prawa majątkowe na inne osoby, odpłatnie albo za darmo. Autorskie prawa majątkowe co do zasady wygasają po 70 latach od końca roku kalendarzowego, w którym zmarł twórca.

Dane badawcze – różnorodne materiały gromadzone w ramach prowadzenia badań naukowych (m.in. dane liczbowe, dokumenty tekstowe, notatki, kwestionariusze, wyniki ankiet, nagrania audio i wideo, fotografie, zawartość baz danych, oprogramowanie, wyniki symulacji komputerowych, protokoły metodologiczne, obserwacje laboratoryjne), definiowane między innymi na poniższe sposoby:

- 1) zarejestrowane materiały o charakterze faktograficznym, powszechnie uznawane przez społeczność naukową za niezbędne do oceny wyników badań naukowych;
- 2) dane zebrane, zaobserwowane lub wytworzone jako materiał do analizy, w celu uzyskania oryginalnych wyników naukowych;
- 3) wszystko, co zostało wyprodukowane lub wytworzone w ramach prowadzonych badań.

Dane osobowe – informacje dotyczące żyjącego człowieka, które pozwalają go zidentyfikować (np. imię i nazwisko, PESEL, cechy wyglądu, stan zdrowia). Wykorzystywanie danych osobowych (np. na potrzeby badań naukowych) jest regulowane przez prawo Unii Europejskiej (rozporządzenie o ochronie danych osobowych – tzw. RODO) i dozwolone wyłącznie na przewidzianych tam zasadach. W szczególności zbieranie i analizowanie danych osobowych na potrzeby badań naukowych oraz ich udostępnianie może wymagać zgody osób badanych oraz udzielenia im informacji o określonej formie i treści.

Data journal – czasopismo publikujące opisy zbiorów danych badawczych. Publikacje te są recenzowane i zaliczane do dorobku naukowego. Dane są zamieszczane w repozytorium albo w samym czasopiśmie.

Dobra osobiste – niektóre cechy człowieka oraz przejawy jego aktywności (np. nazwisko, dobre imię, tajemnica korespondencji, godność osobista, twórczość naukowa i artystyczna), podlegające ochronie na podstawie prawa cywilnego. Ochrona ta wymaga aktywności samego zainteresowanego, który może wnieść pozew przeciwko osobie naruszającej jego dobra osobiste i zażądać np. przeprosin albo zadośćuczynienia.

Dozwolony użytek – korzystanie i rozpowszechnianie utworu chronionego prawem autorskim, które nie wymagają zgody tego, komu przysługują prawa do tego utworu. Jest ograniczone do wskazanych w ustawie o prawie autorskim celów i sposobów wykorzystywania informacji (np. na użytek osobisty albo naukowy).

Komercjalizacja wyników badań naukowych – czerpanie korzyści finansowych z wyników badań naukowych. Najczęściej kojarzy się z opatentowaniem wynalazku stworzonego w oparciu o uzyskane wcześniej wyniki badań, a następnie – odpłatnym udzielaniu licencji zezwalających na korzystanie z niego. Komercjalizacja jest przedmiotem regulacji prawnych, które mogą mieć znaczenie dla otwartego udostępniania danych badawczych.

Licencje Creative Commons – wzory licencji opracowane przez założoną w USA organizację pozarządową, współpracującą obecnie z partnerami w wielu państwach, również w Polsce (<https://creativecommons.org/>). Osoba, której przysługują prawa własności intelektualnej do określonych treści (np. zbioru danych), może oznaczyć je symbolem jednej z licencji. W ten sposób określa zakres przysługujących użytkownikom uprawnień. Wolnymi licencjami są te licencje Creative Commons, które uprawniają zarówno do sporządzania opracowań chronionej twórczości, jak i do korzystania z niej w celach komercyjnych. Warunki te spełniają licencje CC-BY (wymagająca od użytkownika podania informacji o autorstwie oraz warunkach licencji) oraz CC-BY-SA (wymagająca ponadto stosowania takiej samej licencji w przypadku udostępniania opracowania danej twórczości), a także oświadczenie CC0 (będące na gruncie prawa polskiego bardzo szeroką licencją, nienakładającą na licencjobiorcę praktycznie żadnych zobowiązań).

Otwarty dostęp – udostępnienie określonych informacji (np. danych badawczych) w Internecie, w sposób umożliwiający swobodny dostęp do nich. Otwarty dostęp zakłada brak konieczności wnoszenia jakichkolwiek opłat przez odbiorców oraz brak ograniczeń technicznych (takich jak np. obowiązek rejestracji w systemie czy konieczność instalacji specjalistycznego oprogramowania). Nie jest to równoznaczne z brakiem prawnej ochrony udostępnionych informacji. Korzystanie z nich oraz dalsze udostępnianie może być ograniczone, przede wszystkim przepisami prawa własności intelektualnej. Jednak w odniesieniu do danych badawczych otwarty dostęp oznacza, że zostały one udostępnione na wolnej licencji lub w domenie publicznej. W odniesieniu do publikacji naukowych rozróżnia się natomiast otwarty dostęp *gratis* i *libre* (*gratis* oznacza dostępność nieodpłatną i bez ograniczeń technicznych, a dopiero *libre* – dodatkowe udzielenie wolnej licencji do publikacji).

Patent – prawo własności intelektualnej chroniące wynalazek – twórcze rozwiązanie pewnego problemu technicznego. Uprawniony ma wyłączne prawo do korzystania z wynalazku w celach zarobkowych lub zawodowych. Patent jest przyznawany przez Urząd Patentowy, a jedną

z okoliczności wyłączających jego uzyskanie stanowi fakt wcześniejszego podania istoty wynalazku do powszechnej wiadomości.

Prawo autorskie – prawo wyłączne obejmujące utwory – przejawy twórczej działalności człowieka. Ochrona prawa autorskiego powstaje bez udziału organów państwa, w wyniku stworzenia utworu ustalonego w jakiegokolwiek zewnętrznej wobec twórcy postaci. Co do zasady uprawnionym jest sam twórca, chociaż przepisy przewidują odstępstwa od tej zasady, dotyczące np. utworów stworzonych przez pracowników w ramach ich obowiązków, a także programów komputerowych.

Prawo *sui generis* do bazy danych – prawo chroniące uporządkowany zbiór danych jako całość. Nie obejmuje poszczególnych elementów tego zbioru, które mogą jednak podlegać odrębnej ochronie (jak np. zbiór nagrań wideo, chronionych prawem autorskim). Prawo do bazy danych przysługuje tylko wtedy, gdy sporządzenie, weryfikacja lub prezentacja zawartości zbioru wymagały istotnego nakładu inwestycyjnego. Uprawnionym jest ten, kto poniósł ryzyko wspomnianego nakładu (przepisy taką osobę nazywają producentem bazy). Może on zbyć prawo do bazy danych lub udzielić licencji, upoważniając tym samym do korzystania z niej w określonym zakresie.

Prawo własności intelektualnej – potoczne określenie na różnego rodzaju prawa chroniące dobra niematerialne. Prawa te łączy podobieństwo ich przedmiotu oraz oparcie na zasadzie, że uprawniony (z reguły twórca, ale czasami inna osoba) ma wyłączne prawo decydowania, kto i w jaki sposób może wykorzystywać chronione dobra. Bez jego zgody (licencji), korzystanie z nich jest dozwolone wyłącznie w granicach dozwolonego użytku – w konkretnych sytuacjach określonych w ustawie. Prawa własności intelektualnej mogą powstawać w wyniku decyzji organów państwa (jak np. patent) albo bez ich udziału (jak np. prawa autorskie lub prawa do baz danych) i po określonym czasie wygasają.

Repozytorium – system informatyczny umożliwiający przechowywanie publikacji naukowych lub danych badawczych oraz ich udostępnianie przez Internet.

Wolne licencje – licencje, na podstawie których każdy zainteresowany uzyskuje zezwolenie na korzystanie z licencjonowanego przedmiotu w dowolnym zakresie (na wszystkich polach eksploatacji, również w celu komercyjnym, w oryginale oraz w postaci opracowania/modyfikacji), a także na jego swobodne rozpowszechnianie i modyfikowanie. Wolne licencje są nieodpłatne i nie nakładają na licencjodawców zobowiązań idących dalej niż obowiązki przekazywania odbiorcom określonych informacji (np. o autorze, źródle, licencji – tzw. klauzule uznania autorstwa) lub obowiązki stosowania takiej samej licencji w przypadku rozpowszechniania modyfikacji (tzw. klauzule *copyleft* lub *sharealike*).

2. Wprowadzenie

Często wyróżnia się następujące etapy projektu badawczego:

- 1) planowanie;
- 2) wytworzenie/zbieranie danych;
- 3) sprawdzenie danych;
- 4) opisanie danych;
- 5) analiza/wykorzystywanie danych;
- 6) przechowywanie danych i wyników badań;
- 7) udostępnianie danych i wyników badań.

Każdy z nich niesie ze sobą specyficzne wyzwania prawne. Poniżej przedstawiamy te wyzwania, przyporządkowane do poszczególnych etapów prowadzenia badań. Zdecydowaliśmy się jednak połączyć w jeden rozdział kwestie prawne dotyczące etapów następujących po planowaniu projektu badawczego i poprzedzających udostępnianie wyników. Przyjęliśmy wobec tego uproszczony plan przebiegu projektu, a jednocześnie następującą strukturę dalszego wyводу: (1) planowanie projektu, (2) prowadzenie badań oraz (3) udostępnianie wyników badań.

3. Planowanie projektu badawczego

Na etapie planowania projektu badawczego kluczowa jest identyfikacja wszystkich kwestii oraz ryzyk prawnych, gdyż wiele z nich na późniejszym etapie może być bardzo trudno rozwiązać bez uprzedniego przygotowania. Niekiedy upływ czasu lub dalszy rozwój projektu może nawet spowodować, że rozwiązanie części z nich będzie niemożliwe. Zaplanowanie działań projektowych od strony prawnej wymaga dobrej orientacji we wszystkich aspektach prawnych, z którymi projekt może się wiązać, a z drugiej strony – dobrej merytorycznej znajomości projektu. Pomijając przypadki wyjątkowe, wymienionymi kompetencjami dysponują różne osoby, więc zespół realizujący projekt badawczy powinien zadbać o ich sprawną komunikację. Przy wymianie informacji między badaczami a prawnikami pomocne może być przygotowanie przez tych ostatnich listy pytań o te elementy projektu, które mają znaczenie prawne. Pytania te powinny być przygotowane tak, aby mogła na nie odpowiedzieć osoba z merytoryczną wiedzą o projekcie. Jednocześnie ich treść oraz zawarte w formularzu wskazówki co do sposobu odpowiadania na nie powinny doprowadzić do pozyskania odpowiedzi, na podstawie których prawnik będzie w stanie określić towarzyszące projektowi ryzyka prawne i sposoby przeciwdziałania im.

Przykład: W projektach, w których dochodzi do przetwarzania danych dotyczących żyjących osób, istotne jest ustalenie, jakiego rodzaju dane będą zbierane (w szczególności, czy będą to tzw. dane wrażliwe), czy będą one przetwarzane w sposób automatyczny itd. Na podstawie tych informacji prawnik będzie w stanie określić sposób wypełnienia obowiązków informacyjnych oraz pozyskiwania zgód lub zabezpieczenia innej podstawy prawnej przetwarzania tych danych, a także merytorycznie współpracować ze specjalistami od bezpieczeństwa w celu wybrania adekwatnych środków ich zabezpieczenia lub anonimizacji.

W wielu sytuacjach efektem tego działania będzie ustalenie, że udostępnianie danych w sposób otwarty będzie możliwe już po dopełnieniu pewnych podstawowych formalności, i określenie konkretnego sposobu ich dopełnienia.

Przykład: Danymi badawczymi są wyniki pomiarów określonych własności minerałów, nie powstają zatem problemy związane z badaniami z udziałem ludzi lub zwierząt. Projekt nie ma potencjału komercyjnego, więc nie występuje konieczność pogodzenia udostępniania danych z procedurami zabezpieczania praw własności przemysłowej i komercjalizacji. Konieczne jest jednak sprawdzenie, czy postanowienia umów pomiędzy jednostką prowadzącą badania a badaczami zatrudnionymi w projekcie nie blokują udostępniania danych.

W pewnych przypadkach analiza prawna, dokonana na etapie planowania, wykaże konieczność ograniczenia zakresu projektu lub wskaże warianty możliwych działań, do wyboru w zależności od poziomu akceptowalnego ryzyka.

Przykład: W projekcie nagrywane są wywiady z osobami dotkniętymi problemem biedy. Uzyskiwanie zgody badanych na udostępnianie tych nagrań wiąże się z różnymi kwestiami prawnymi i ryzykiem odpowiedzialności, które nie będą występować w przypadku udostępniania opracowanych i zanonimizowanych materiałów.

Odpowiedź na pytania prawnika lub przekazanie mu w inny sposób prawnie istotnych informacji o projekcie są potrzebne do zidentyfikowania prawnego otoczenia projektu. Przez pojęcie to należy rozumieć różne regulacje, które wyznaczają ramy działania osób i instytucji mających brać udział w realizacji projektu i udostępnianiu jego wyników.

Obowiązki ciążące na badaczach i jednostkach naukowych mogą mieć różne źródła, zróżnicowana może być także ich treść, moc

wiążąca i skutki ich naruszenia. Nie zawsze są one sformułowane wprost. Część z nich ma charakter bezwzględny (przepisy zakazują określonych działań). Inne wymagają zawarcia umów, często z udziałem różnych podmiotów (np. badacza, uczelni i grantodawcy). W jeszcze innych przypadkach spełnienie wymagań prawnych będzie polegało na uzyskaniu zgody (np. osób badanych albo komisji etycznej).

Źródłami wspomnianych obowiązków, które należy uwzględnić już na etapie planowania projektu, mogą być przede wszystkim:

- 1) prawo powszechnie obowiązujące: ustawy, rozporządzenia, a niekiedy również umowy międzynarodowe lub przepisy Unii Europejskiej;
- 2) kwestie etyczne i publiczne deklaracje;
- 3) wewnętrzne polityki i regulacje jednostki naukowej;
- 4) zasady konkursu grantowego i umowa grantowa.

W ramach planowania należy także uwzględnić kwestie prawne, które uczestnicy projektu badawczego mogą aktywnie kształtować. Należą tu przede wszystkim:

- 1) prawa osób trzecich związane z danymi, projektem i jego infrastrukturą;
- 2) umowy jednostki prowadzącej badania z członkami zespołu badawczego.

Lista konkretnych ograniczeń i wymagań dla danego projektu będzie zawsze wynikać z jego specyfiki. Poniżej omawiamy najważniejsze oraz najbardziej typowe obowiązki.

3.1. Prawo powszechnie obowiązujące

Z prawa powszechnie obowiązującego wynika przede wszystkim konieczność dostosowania działań związanych z otwieraniem danych badawczych do:

- 1) zasad ewaluacji jednostek naukowych (punktowanie publikacji);
- 2) zasad komercjalizacji wyników badań;

- 3) zasad ochrony danych osobowych;
- 4) zasad ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego.

Kwestie te omawiamy kolejno poniżej. Zawsze jednak należy ustalić istnienie ewentualnych dodatkowych obowiązków, wynikających ze specyfiki poszczególnych rodzajów jednostek naukowych (np. uczelni wojskowych), zawodów (np. lekarza albo diagnosty laboratoryjnego) lub przedmiotu badań (np. objętego ustawą o ochronie zwierząt).

Przykład: Badacze zamierzają udostępnić wyniki badań nad nową metodą fizjoterapii, prowadzonych na pacjentach poradni ortopedycznej. Uwzględnienie obowiązków wynikających z ogólnych przepisów o ochronie danych osobowych nie wystarczy. Konieczne będzie wzięcie pod uwagę również przepisów regulujących przeprowadzanie eksperymentów medycznych (art. 21–29 ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentysty).

3.1.1. Ewaluacja jednostek naukowych

Aktualne przepisy dotyczące ewaluacji jednostek naukowych wymagają od naukowców przede wszystkim publikacji w punktowanych czasopismach. Otwarte udostępnianie wyników badań jako takie nie jest w tym procesie premiowane. Należy zatem już na etapie planowania projektu ustalić, czy i jak będzie realizowany wymóg publikacji w punktowanych czasopismach w kontekście udostępniania danych. Podczas takiego planowania konieczne jest uzyskanie pełnej wiedzy o istniejących możliwościach, wśród których są m.in. *data journals*, czyli recenzowane czasopisma z artykułami na temat zbiorów danych badawczych. Udostępnianie publikacji (i danych) w takich czasopismach stanowi często rozwiązanie dylematu, czy zdobywać punkty, czy publikować dane.

3.1.2. Zasady komercjalizacji wyników badań

W uproszczeniu, w komercjalizacji wyników badań chodzi o czerpanie z nich korzyści finansowych. Jest to możliwe pod warunkiem, że wyniki te mają wartość rynkową, czyli istnieje ktoś, kto jest gotowy za nie zapłacić. Dane badawcze czasami mogą stanowić źródło korzyści majątkowych bezpośrednio (jak np. wyniki badań nad właściwościami substancji leczniczej, za które gotowa jest zapłacić spółka branży farmaceutycznej). W wielu przypadkach jednak będą one mogły stanowić jedynie element przedsięwzięcia mogącego w dalszej perspektywie przynieść zyski (np. wyniki testów nad właściwościami określonej substancji, których nabyciem nikt nie jest zainteresowany, ale które mogą stanowić podstawę dalszych badań, prowadzących do rezultatów mających już wartość komercyjną).

Dokonanie oceny potencjału komercyjnego wyników badań już na etapie planowania projektu jest istotne z kilku powodów. Może rozstrzygać, czy udostępnienie danych w ogóle jest możliwe i w jaki konkretnie sposób. Może mieć też wpływ na decyzje co do praw własności intelektualnej do danych badawczych, czyli ustalenia, kto jest uprawniony do podjęcia decyzji o ich udostępnieniu. Wreszcie – może powodować, że dane będzie można udostępnić wyłącznie w pewnym zakresie, po upływie określonego czasu lub po przejściu pewnej procedury na uczelni lub w innej zatrudniającej badacza instytucji naukowej. Należy przy tym zaznaczyć, że ani wartość rynkowa wyników badań, ani zamiar ich komercjalizacji nigdy całkowicie nie wykluczają otwartego udostępniania danych badawczych.

Przykład: Patent może być udzielony na wynalazek, który jest nowy, tzn. jego istota nie była publicznie znana przed złożeniem wniosku do urzędu patentowego. Jeżeli dane badawcze taką istotę ujawniają, to muszą być zachowane w poufności co najmniej do dnia złożenia wniosku.

Przykład: Po uzyskaniu patentu jego komercyjne wdrożenie przez osoby trzecie wymaga zazwyczaj nie tylko udzielenia im licencji, ale też przekazania *know-how*. Dane badawcze mogą taki *know-how* zawierać lub pozwolić na jego wytworzenie we własnym zakresie. Otwarte udostępnienie danych należy zatem zsynchronizować z taktyką pozyskiwania, licencjonowania i egzekwowania praw patentowych.

Utrudnienia w komercjalizacji lub wręcz jej uniemożliwienie wiążą się zazwyczaj nie tyle z udostępnianiem danych w sposób otwarty, ile po prostu z ich opublikowaniem. Podstawowy dylemat nie polega zatem na tym, czy komercjalizować, czy otwierać dane, ale czy i kiedy je publikować (otwarcie danych to udzielenie do nich każdemu szerokich uprawnień, do czego opublikowanie jest dopiero pierwszym krokiem).

Wspomniane wyżej ujawnienie istoty wynalazku, uniemożliwiające jego opatentowanie, albo ujawnienie *know-how* chronionego obowiązkiem poufności to przykłady sytuacji utrudniających lub uniemożliwiających komercjalizację niezależnie od zakresu uprawnień przyznawanych odbiorcom tych informacji. Rozwiązaniem większości związanych z tym dylematów jest albo odłożenie publikacji danych w czasie (tzw. embargo), albo ograniczenie zakresu publikowanych danych (przez podzielenie ich na poufne i publiczne, czemu może towarzyszyć ich modyfikacja). Elementem planowania powinny być decyzje co do zastosowania tego typu rozwiązań oraz ustalenie terminu, po którym taka ocena zostanie przeprowadzona ponownie, gdyż upływ czasu lub zmiana okoliczności może umożliwić otwarcie kolejnych danych.

Planowanie działań związanych z łączeniem komercjalizacji i otwierania danych wymaga dobrej orientacji co do przedmiotu oraz konsekwencji obu tych działań. Otóż dane badawcze i komercjalizowane wynalazki lub inne produkty to zazwyczaj osobne przedmioty. Zależności między różnymi rodzajami praw, uprawnień i stanów faktycznych a danymi badawczymi ilustruje poniższa tabela:

	dane badawcze
wynalazki i inne przedmioty praw własności przemysłowej	<ul style="list-style-type: none"> • dane badawcze nie stanowią co do zasady przedmiotu prawa własności przemysłowej same w sobie, ale w zależności od ich treści mogą np. pozwalać na dokonanie wynalazku lub rozwiązania podlegającego ochronie jako wzór użytkowy, opracowanie wzoru przemysłowego bądź znaku towarowego itd. • niezależnie od powyższego, w zależności od treści danych, mogą one wpływać na poziom oczywistości dokonanego na ich podstawie wynalazku • w szczególnych sytuacjach dane badawcze mogą same stanowić wynalazek (biotechnologiczny), jak np. w przypadku sekwencji genów
utwory i przedmioty praw pokrewnych	dane badawcze niekiedy mogą być utworem
bazy danych chronione prawami <i>sui generis</i>	dane badawcze zazwyczaj są bazą danych
<i>know-how</i> chronione na podstawie umowy lub wprost na podstawie przepisów prawa	w zależności od treści, dane badawcze mogą ułatwiać poznanie całości lub części <i>know-how</i>

Opracowanie na podstawie: Krzysztof Siewicz, *Otwarty dostęp do publikacji naukowych i danych badawczych a możliwość komercjalizacji wyników badań naukowych*, Zeszyt nr 81 wydany przez Urząd Patentowy RP w serii *Ochrona własności przemysłowej*.

Otwarty dostęp do danych nie oznacza wyzbycia się praw własności intelektualnej, a jedynie udzielenie szerokiej licencji na związane z danymi prawa autorskie i prawa *sui generis*. Prawa własności przemysłowej (a to one zwykle odgrywają dużą rolę przy komercjalizacji) nie są obejmowane standardowymi wolnymi licencjami, takimi jak licencje Creative Commons. Oczywiście, prawa autorskie lub prawa do baz danych też zapewniają określony zakres wyłączności, a opłaty za ich przeniesienie albo upoważnienie do wykorzystywania (licencje) mogą stanowić zysk, będący celem komercjalizacji. Jednak konflikt na tym poziomie można rozwiązać np. przez podział danych na takie, które będą udostępniane od razu, i takie, które zostaną udostępnione dopiero po wyczerpaniu możliwości ich komercjalizacji. Wreszcie, możliwa jest komercjalizacja bez zapewniania wyłączności prawnej, czego najlepszym przykładem są komercyjne szkolenia, polegające na przekazywaniu powszechnie dostępnej wiedzy (wtedy płaci się nie za samą informację, ale np. jej spersonalizowanie lub inny sposób jej przekazania czy poświęcony czas). W takim przypadku otwartość danych nie tylko nie wyklucza komercjalizacji, lecz wręcz ją wspiera (dostęp do danych zwiększa np. popyt na szkolenia i inne usługi związane z ich wykorzystywaniem).

Oznacza to, że bezpośredni konflikt między otwartością danych a komercjalizacją występować będzie przede wszystkim wtedy, kiedy wartość komercyjną przedstawiają same dane (a nie produkty lub usługi stworzone na ich podstawie) oraz wtedy, gdy komercjalizacja miałaby polegać na odpłatnym licencjonowaniu praw autorskich i pokrewnych lub praw *sui generis* do baz danych (gdyż to te prawa podlegają standardowym wolnym licencjom). Nie jest oczywiście wykluczone, że takie konflikty wystąpią też w innych wypadkach, jednak nawet wtedy możliwe jest pogodzenie otwartości i komercjalizacji dzięki ustaleniom podejmowanym już na etapie planowania projektu.

Wszystkie powyższe rozważania muszą być dokonywane w ramach obowiązujących daną instytucję naukową i badaczy przepisów prawa.

W odniesieniu do wyników badań naukowych oraz związanego z nimi *know-how* powstających w ramach uczelni, kluczowe znaczenie mają przepisy dotyczące komercjalizacji zamieszczone w ustawie – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Przewiduje ona możliwość utworzenia przez każdą uczelnię (publiczną oraz niepubliczną) odrębnych struktur odpowiedzialnych za przeprowadzenie procesu komercjalizacji. Rozwiązanie to ma zachęcać uczelnie do upowszechniania wyników badań naukowych i zwiększania przychodów własnych oraz ułatwiać proces transferu wiedzy i technologii do gospodarki. Przewidywanymi w ustawie jednostkami są centra transferu technologii (mające charakter jednostek ogólnouczelnianych, wchodzących w skład wewnętrznej struktury uczelni), które zajmują się komercjalizacją bezpośrednią, a także spółki kapitałowe, tzw. spółki celowe (będące ucieleśnieniem idei tzw. spółek *spin-off*), które służą komercjalizacji pośredniej (stanowiąc podmioty odrębne względem uczelni).

Komercjalizacja bezpośrednia oznacza sprzedaż lub oddawanie do użytkowania (zwłaszcza w formie licencji, najmu lub dzierżawy) wyników działalności naukowej lub związanego z nimi *know-how*. Z kolei komercjalizacja pośrednia oznacza obejmowanie lub nabywanie udziałów lub akcji w spółkach w celu wdrożenia lub przygotowania do wdrożenia wskazanych wyżej wyników lub *know-how*. Dopuszczalne jest też powierzenie spółce celowej, w drodze umowy, zarządzania prawami do wyników naukowych lub *know-how* (wtedy spółka może również prowadzić komercjalizację bezpośrednią).

Uczelnia może utworzyć spółkę celową samodzielnie (wtedy ma ona charakter spółki jednoosobowej – uczelnia jest jedynym współnikiem/akcjonariuszem) albo wraz z inną uczelnią lub uczelniami (spółka wielopodmiotowa). Może też przystąpić do spółki powołanej do życia przez inną uczelnię. Obowiązuje zasada, że wspólne tworzenie lub przystępowanie do spółek dopuszczalne jest odrębnie dla uczelni publicznych i odrębnie dla uczelni niepublicznych – do jednej spółki nie mogą należeć uczelnie publiczne i niepubliczne. Na potrzeby pokrycia kapitału zakładowego uczelnia może wnieść aport (wkład niepieniężny) w postaci wyników działalności naukowej lub *know-how*.

Z uwagi na wyłączenie stosowania przepisów ustawy o zasadach zarządzania mieniem państwowym, w powyższym wypadku uczelnia nie potrzebuje ubiegać się o zgodę właściwego organu (właściwego ministra albo Prezesa Prokuratury Generalnej RP) na wniesienie mienia do spółki. Spółka jest wygodnym rozwiązaniem dla uczelni w sytuacji, gdy podejmowana działalność wiąże się z rynkowym ryzykiem – ponosi je wtedy wyłącznie spółka, nie zaś uczelnia jako taka. Warto też zaznaczyć, że jeśli uczelniana spółka celowa ponosi ryzyko inwestycyjne przy tworzeniu bazy danych, będzie ona producentem w rozumieniu ustawy o ochronie baz danych i będzie jej przysługiwać prawo *sui generis* do baz danych.

W ślad za wyznaczeniem modelu wyspecjalizowanych struktur, którymi może posłużyć się uczelnia realizując proces komercjalizacji wyników badań naukowych, ustawodawca wprowadził też szkielet procedury, która w powyższym przypadku powinna być stosowana, a którą należy wziąć pod uwagę planując udostępnianie danych badawczych.

Ustawa wymaga, aby uczelnie (zarówno publiczne, jak i niepubliczne) przyjmowały regulaminy zarządzania prawami autorskimi, prawami pokrewnymi i prawami własności przemysłowej (regulaminy własności intelektualnej). W regulaminach tych zawiera się obowiązkowe standardy wyrażone w przepisach ustawy, ale też dodatkowe reguły postępowania, dostosowane do indywidualnej sytuacji konkretnej uczelni.

Wśród elementów procedury dookreślanych obowiązkowo na poziomie uczelnianych regulaminów (elementy obligatoryjne) wymienić należy:

- 1) prawa i obowiązki uczelni, pracowników, doktorantów i studentów w zakresie ochrony i korzystania z praw autorskich, praw pokrewnych i praw własności przemysłowej;
- 2) zasady wynagradzania twórców;
- 3) zasady i procedury komercjalizacji;
- 4) zasady korzystania z majątku uczelni, wykorzystywanego do komercjalizacji, oraz świadczenia usług w zakresie działalności naukowej.

W odniesieniu do uczelni niepublicznych obowiązek przyjęcia regulaminu wewnętrznego o wskazanym wyżej zakresie wyczerpuje obowiązki narzucone przez ustawę. Sposób ujęcia tych zagadnień w uczelniach niepublicznych nie jest zatem ustandaryzowany i ewentualne obowiązki badaczy, które powinny być uwzględnione w procesie zarządzania danymi, będą każdorazowo ustalone na poziomie wewnętrznych regulaminów. Natomiast w przypadku uczelni publicznych wymogi ustawowe są dalej idące, a zatem i podstawowe obowiązki badaczy są możliwe do ustalenia już na podstawie tekstu ustawy.

Przepisy wskazują, że w uczelniach publicznych niezbędne jest uregulowanie w regulaminie własności intelektualnej dodatkowo następujących kwestii:

- 1) zasady podziału środków uzyskanych z komercjalizacji między twórcą będącym pracownikiem uczelni publicznej a tą uczelnią;
- 2) zasady i tryb przekazywania uczelni publicznej przez pracownika, doktoranta i studenta informacji o wynikach działalności naukowej oraz o *know-how* związanym z tymi wynikami, informacji o uzyskanych przez pracownika środkach z komercjalizacji oraz zasady i tryb przekazywania przez pracownika przysługującej uczelni części środków uzyskanych z komercjalizacji;
- 3) zasady i tryb przekazywania pracownikowi przez uczelnię publiczną informacji o decyzji w sprawie komercjalizacji oraz części przysługujących mu środków uzyskanych z komercjalizacji.

Z powyższej regulacji można wyciągnąć kilka wniosków. Po pierwsze, każdy pracownik, doktorant i student jest zobowiązany (na zasadach określonych w wewnętrznym regulaminie) do zgłaszania uczelni informacji o wynikach działalności naukowej oraz o *know-how* związanym z tymi wynikami. Po drugie, powyższy katalog zagadnień nie ma charakteru zamkniętego – inne elementy procedury i potencjalnie inne obowiązki mogą być wprowadzane przez uczelnie na zasadzie dobrowolności (elementy fakultatywne). Choć przyjmowanych wariantów może być wiele, warto zwrócić uwagę na często pojawiające się modele regulacji, o czym szerzej jest mowa w punkcie 3.3 niniejszej publikacji. Po trzecie, mimo, iż ustawa wymaga wprowadzenia regu-

laminu, niektóre elementy procedury są już uregulowane w jej przepisach – i w tym zakresie narzuca ona ich kształt.

Poza wspomnianym powyżej obowiązkiem informacyjnym spoczywającym nie tylko na pracownikach, lecz również na studentach i doktorantach, pozostałe regulacje proceduralne (art. 154-157) odnoszą się wyłącznie do pracowników zatrudnionych na uczelni publicznej w ramach stosunku pracy oraz do wąsko określonej kategorii wyników badań naukowych oraz związanego z nimi *know-how*, wymienionych w art. 153 ustawy. W przypadku studentów i doktorantów brak tu przekonującej podstawy do stosowania analogii, należy więc szukać odpowiednich procedur w regulacjach wewnętrznych uczelni, nawet jeżeli osoby te uzyskują wyniki wskazane w art. 153. Wyniki badań naukowych, o których mowa w tym przepisie, to odpowiednie kategorie praw własności przemysłowej: wynalazek, wzór użytkowy, wzór przemysłowy, topografia układu scalonego, wyhodowana albo odkryta i wprowadzona odmiana rośliny.

Spośród wymienionych kategorii dane badawcze w zasadzie mogą być jedynie wynalazkiem, a i to w stosunkowo rzadkich przypadkach. Trzeba się jednak liczyć z zastosowaniem tych przepisów do wyników badań także tam, gdzie dane badawcze same w sobie, co prawda, nie są przedmiotem praw własności przemysłowej, ale takie prawo w wyniku projektu powstaje (np. gdy dane stanowią podstawę do jego wytworzenia).

Zgłaszanie wyników działalności naukowej i *know-how* należących do wskazanych wyżej kategorii ma umożliwić uczelni przeprowadzenie procesu komercjalizacji. Jednocześnie w razie braku zainteresowania komercjalizacją po stronie uczelni, procedura przewiduje możliwość przejścia praw do wyników przez pracownika, dając mu swobodę rozporządzania nimi we własnym zakresie. Naturalnie, w przypadku, gdy uczelnia decyduje się na komercjalizację, udostępnianie danych badawczych przez naukowców musi przebiegać w uzgodnieniu z uczelnią. Z kolei po rezygnacji z komercjalizacji przez uczelnię, badacze uzyskują w tej kwestii większą swobodę.

Jeśli zatem pracownik, w ciągu 14 dni od dnia zgłoszenia, złoży pisemne oświadczenie wyrażające zainteresowanie przeniesieniem na niego praw do tych wyników i *know-how*, uczelnia zobligowana jest podjąć decyzję o komercjalizacji w ciągu 3 miesięcy od otrzymania tego oświadczenia. Jeśli nie będzie ona zainteresowana komercjalizacją wyników, musi złożyć pracownikowi (w ciągu 30 dni od podjęcia decyzji lub od upływu terminu) ofertę bezwarunkowej (niezależnionej od jakiegokolwiek przyszłego i niepewnego zdarzenia) i odpłatnej umowy przenoszącej prawa na pracownika. Umowa obejmuje przeniesienie praw do wyników działalności naukowej oraz *know-how* związanego z tymi wynikami, łącznie z informacjami, utworami wraz z własnością nośników, na których utwory te utrwalono, i doświadczeniami technicznymi, przewiduje też wynagrodzenie dla uczelni nie wyższe niż 5% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w gospodarce narodowej z roku poprzedzającego transakcję (zgodnie z danymi GUS). W sytuacji, w której pracownik nie przyjmie oferty, prawa pozostają przy uczelni.

Aż do momentu podpisania ewentualnej umowy przenoszącej prawa, pracownik zobowiązany jest do zachowania poufności i powstrzymania się od jakichkolwiek działań służących wdrożeniu wyników – zatem wszelkie udostępnianie danych w tym okresie jest niedopuszczalne i stanowić może złamanie obowiązków pracowniczych. Ponadto pracownik zobowiązany jest do współdziałania z uczelnią w zakresie komercjalizacji, w tym w postępowaniach zmierzających do uzyskania praw wyłącznych; na etapie podejmowania decyzji o komercjalizacji może to oznaczać w szczególności udzielanie stosownych wyjaśnień i przekazywanie niezbędnych materiałów: wszystkich posiadanych informacji, utworów wraz z nośnikami i doświadczeń technicznych potrzebnych do komercjalizacji. Oczywiście, powyższe obowiązki (poufności, powstrzymania się od wdrażania, współdziałania, przekazania materiałów) nie przestają obciążać pracownika, jeśli uczelnia zdecyduje się dokonać komercjalizacji wyników lub gdy pracownik odrzuci ofertę przeniesienia na niego praw – a więc przez cały okres przysługiwania praw do wyników uczelni.

Jeśli jednak uczelnia zdecyduje się przeprowadzić komercjalizację wyników, pracownik ma w zamian prawo do części osiągniętego przez uczelnię zysku z komercjalizacji. Należy przy tym pamiętać, że podjęcie przez uczelnię decyzji o komercjalizacji nie oznacza, że uczelnia ma obowiązek przystąpienia do komercjalizacji – jest to jedynie forma zabezpieczenia potencjalnej wartości gospodarczej na rzecz uczelni, a jakiegokolwiek konkretne działania mogą zostać podjęte w dowolnym momencie (lub też nie być podjęte w ogóle). Jeśli uczelnia nie zdecyduje się na komercjalizację, a pracownik przyjmie ofertę i nabędzie prawa do wyników badań i związanego z nimi *know-how*, uzyskuje on w zasadzie wolną rękę w zakresie dalszego nimi rozporządzania. Jego swoboda jest jednak ograniczona uprawnieniem uczelni do części uzyskanych środków z komercjalizacji, które pozostaje przy niej nawet jeśli pracownik przejmie prawa do wyników. Odmienne niż opisane powyżej sposoby określenia praw do wyników lub sposoby ich komercjalizacji mogą być uregulowane w drodze umowy między uczelnią a jej pracownikiem.

Zgodnie z art. 154 ust. 5 ustawy pierwszeństwo względem regulacji ustawowej mają także zasady przyznawania lub wykorzystywania środków finansowych pochodzące z instytucji finansującej lub współfinansującej działalność naukową lub umowa z taką instytucją. Jeżeli zatem takie zasady lub postanowienia umów przewidują specjalną procedurę komercjalizacji, opisana wyżej procedura ustawowa nie będzie stosowana. Otwieranie wyników badań będzie wtedy możliwe, o ile nie spowoduje naruszeń wymagań instytucji finansującej, co w razie potrzeby powinno być indywidualnie skonsultowane i doprecyzowane. Jeżeli natomiast wspomniane zasady lub umowy wymagają udostępnienia wyników w sposób otwarty, nie wyklucza to komercjalizacji, ale będzie ona musiała być realizowana w sposób, który nie doprowadzi do naruszenia obowiązków otwartości. Może być też tak, że zaangażowany w projekt naukowy podmiot trzeci będzie miał inną politykę zarządzania wynikami badań i danymi badawczymi i mogą zachodzić pewne sprzeczności z wymogami otwartości. Należy wtedy uważnie negocjować umowy i sprawdzać zasady konkursów grantowych, aby nie zablokować otwartości danych na tym poziomie.

3.1.3 Zasady ochrony danych osobowych

Podstawowe zasady ochrony danych osobowych wynikają obecnie z RODO i w dużym uproszczeniu sprowadzają się do następujących obowiązków:

- 1) oparcia przetwarzania danych o jedną z podstaw prawnych wymienionych w przepisach;
- 2) wykonania obowiązku informacyjnego względem osoby, której dane są przetwarzane (o przetwarzającym, celu przetwarzania, podstawie prawnej przetwarzania i innych);
- 3) dostosowania zakresu przetwarzanych danych do celu;
- 4) zabezpieczenia ich adekwatnie do zagrożeń.

Należy więc przede wszystkim ustalić, czy w projekcie będą przetwarzane dane osobowe. Decyduje o tym nie fakt wskazania imienia i nazwiska określonej osoby, ale możliwość jej zidentyfikowania na podstawie całokształtu zgromadzonych informacji. Prawnicze rozumienie pojęcia „przetwarzanie” jest również bardzo szerokie i oznacza każdą czynność dokonywaną z udziałem danych osobowych – także ich pozyskiwanie, przechowywanie i udostępnianie. W razie wątpliwości lepiej przyjąć ostrożną zasadę, że przetwarzanie danych następuje, i dopełnić związanych z tym formalności, mając przy tym na uwadze, że ochrona danych osobowych nie wyklucza otwartego dostępu.

W drugiej kolejności należy ustalić, jakiego rodzaju dane będą podlegały przetwarzaniu. Inny jest bowiem zestaw dopuszczalnych podstaw prawnych dla przetwarzania danych osobowych tzw. zwykłych (art. 6 RODO), inny zaś dla przetwarzania szczególnych kategorii danych, tzw. danych wrażliwych, dotyczących np. zdrowia, wyznania czy światopoglądu (art. 9 RODO). Te ostatnie poddane są też bardziej surowej ochronie, jako głębiej ingerujące w prywatność, zatem ich przetwarzanie wymaga większej ostrożności i dalej idących zabezpieczeń. Podstawy prawne przetwarzania danych są wymienione we wskazanych przepisach w sposób wyczerpujący – nie można zatem przetwarzać danych, jeśli nie zachodzi któraś z nich.

Z punktu widzenia udostępniania danych badawczych zawierających dane osobowe najwygodniejszym rozwiązaniem jest skorzystanie z najmniej kontrowersyjnej przesłanki, jaką jest zgoda osoby przekazującej dane osobowe – jeśli tylko jest to możliwe. W przypadku, gdy takiej zgody nie pozyskano lub jej zakres nie jest wystarczająco szeroki, udostępnienie może być nadal możliwe, ale zależy od spełnienia wymogów stawianych przez RODO pozostałym przesłankom legitymizującym przetwarzanie danych osobowych, jak np. działanie w interesie publicznym lub zgodnie z interesem podmiotu przetwarzającego dane.

Prowadzenie badań naukowych można uznać za okoliczność mieszczącą się w podstawach takich jak wykonywanie zadania realizowanego w interesie publicznym lub prawnie uzasadniony interes administratora (czyli podmiotu przetwarzającego dane). W przypadku danych wrażliwych cel w postaci realizacji badań naukowych został wprost przewidziany jako jedna z podstaw prawnych. Przetwarzanie danych musi być jednak niezbędne dla osiągnięcia zamierzonych celów, a interes administratora nie może być nadrzędny względem praw i wolności osób, których dane dotyczą. Weryfikacja niezbędności oraz co najmniej równorzędnego charakteru interesów musi być zatem każdorazowo przeprowadzona przed przystąpieniem do przetwarzania danych osobowych w tym trybie.

Dodatkowym punktem odniesienia jest w tym przypadku art. 469b prawa o szkolnictwie wyższym i nauce, który wymaga anonimizacji danych osobowych przetwarzanych w ramach badania naukowego niezwłocznie po osiągnięciu jego celu, a w przypadku danych wrażliwych – anonimizacji danych zawartych w publikowanych wynikach badań. Ponadto dane osobowe w trakcie realizacji projektu powinny być, o ile to możliwe, poddawane pseudonimizacji (o której szerzej poniżej), a łączenie ich z kluczem (pozwalającym na identyfikację osób) powinno następować wyłącznie wtedy, gdy wymaga tego cel badań. Treść art. 469b nie jest jednak precyzyjna, przez co można się zastanawiać, czy przepis ten wprowadza w ogóle dodatkowe wymagania względem RODO, czy też należy przyjąć, że RODO pozostawia

nadal w gestii administratora dobór odpowiednich narzędzi zabezpieczających dane osobowe.

Niezależnie od powyższych rozważań, art. 469b ani przepisy RODO nie wyłączają możliwości udostępniania nieanonimizowanych danych badawczych innym naukowcom – w ramach wewnątrzśrodowiskowej, zamkniętej wymiany dorobku naukowego (np. przekazania danych zespołowi, który chciałby opracować je w swoim badaniu). Oba wspomniane akty prawne rozróżniają bowiem publikację i inne formy ujawniania danych osobowych i nakładają dodatkowe zobowiązania związane z udostępnianiem wyłącznie w odniesieniu do publikacji, którą można rozumieć jako podanie do publicznej (ogólnie dostępnej) wiadomości.

Od strony technicznej można zatem umieścić takie dane w repozytorium, otwierając dostęp do metadanych, a zastrzegając, że dostęp do całości można uzyskać jedynie dla celów naukowych. Jako że administrator danych osobowych odpowiada za bezpieczeństwo danych, również tych udostępnianych innym podmiotom (udostępnianie jest jedną z form przetwarzania danych), konieczna będzie weryfikacja, czy odbiorcy faktycznie przetwarzają dane w zadeklarowanym celu. Aby dopełnić tego obowiązku, należy wymagać – w zależności od oceny ryzyka przez administratora – wykazania lub przynajmniej oświadczenia przez wnioskującego, że spełnia on wymagania RODO w zakresie posiadania odpowiedniej podstawy prawnej, a przekazanie mu danych osobowych (szczególnie jeśli następuje w formie pozwalającej na identyfikację) jest uzasadnione i adekwatne względem realizacji celu, jakim jest badanie naukowe.

Jak już wspomniano, na powyższe podstawy można się powołać tylko wtedy, gdy celem jest przeprowadzenie badania naukowego. Badania naukowe rozumiane są na gruncie RODO szeroko, jako m.in. „rozwój technologiczny i demonstracja, badania podstawowe, badania stosowane oraz badania finansowane ze środków prywatnych”. Niektóre instytucje finansujące badania wprowadzają wymogi odnoszące się do późniejszej archiwizacji danych (w tym wykraczającej

poza zakres niezbędny do realizacji i rozliczenia badania), jak też i do szerszego udostępniania danych, a w szczególności udostępniania ich w sposób otwarty. Ta praktyka oraz fakt, że takie działania mogą służyć zarówno weryfikacji konkretnego projektu badawczego, jak i zwiększeniu dynamiki rozwoju dalszych badań, mógłby przemawiać za uznaniem, że pojęcie „badań naukowych” obejmuje także późniejszą archiwizację i otwarte udostępnianie. Z drugiej strony, konieczność ochrony danych osobowych skłaniać powinna do ostrożności i minimalizowania kręgu osób, które będą miały do nich dostęp. Kluczem do rozstrzygnięcia tej wątpliwości będzie spojrzenie na nią przez pryzmat wspomnianych wyżej kryteriów niezbędności oraz co najmniej równorzędnego charakteru interesu administratora i osób, których dane dotyczą. Mianowicie, w każdym wypadku należy m.in. odpowiedzieć na pytanie, czy dla realizacji celu badań niezbędne jest, aby dostęp do danych badawczych zawierających dane osobowe miał określony, a nie węższy krąg osób. Argumenty mogą być bardzo zależne od okoliczności danego badania – jak np. przy badaniach nad COVID-19, gdy wczesne udostępnianie częściowych badań było przez wiele osób podawane jako niezbędne działania prowadzące do szybkiego odkrycia właściwej terapii. Jeżeli w danym badaniu podobnego efektu nie dałoby się osiągnąć udostępniając dane zanonimizowane, to jest to pewien argument za udostępnieniem danych osobowych. W wypadku sporu, wykazanie, że dane przetwarzane są zgodnie z podstawą prawną „badań naukowych” leżeć będzie po stronie tego, kto się na tę podstawę powołuje.

W tym kontekście warto zwrócić uwagę na szczególną, samodzielną podstawę prawną dla przetwarzania danych wrażliwych, jaką jest sytuacja, w której zostały one uprzednio w sposób oczywisty upublicznione przez osobę, której dotyczą. Takie dane można przetwarzać (przy zachowaniu, rzecz jasna, pozostałych zobowiązań wynikających z RODO), ponieważ wychodzi się z założenia, że osoba udostępniająca je publicznie sama zrezygnowała z prywatności. Może to dotyczyć np. wypowiedzi umieszczanych na publicznych profilach w mediach społecznościowych. Okoliczność ta stanowi jednak jedynie podstawę prawną przetwarzania i oznacza realizację jednego z obowiązków

administratora – nie umożliwia zupełnie swobodnego umieszczania danych w otwartym dostępie. Udostępnianie szerszemu gronu odbiorców jest możliwe wyłącznie z zastrzeżeniem spełnienia (przez udostępniającego oraz dalszych użytkowników) pozostałych obowiązków administratora wynikających z RODO.

W innych przypadkach, niż wskazane powyżej, dla potrzeb otwierania danych badawczych niezbędna będzie podstawa prawna w postaci zgody osoby, której dane będą przetwarzane (jest ona przewidziana zarówno dla danych zwykłych, jak i wrażliwych). Zgoda wyznacza też dopuszczalny zakres otwierania danych niezależny od regulacji wskazanej w art. 469b prawa o szkolnictwie wyższym i nauce, którą należy rozumieć jako odnoszącą się do przetwarzania danych w oparciu o inne podstawy prawne. Otwartość danych oznacza udzielenie do nich szerokich uprawnień każdemu zainteresowanemu, co mocno wykracza poza standardowe cele badań naukowych. Kluczowe jest wobec tego ustalenie już na etapie planowania projektu dokładnej treści formuły zgody, jaką trzeba będzie pozyskać od osób, których dane dotyczą.

Treści pozyskiwanych zgód oraz informacji udzielanych osobom, których dane dotyczą, powinny być sformułowane w sposób jasny i jednoznaczny. Innymi słowy – osoba, o której dane chodzi, musi wiedzieć, na co się zgadza, kto i jak będzie przetwarzał jej dane, a także w jakim celu będzie to robił. Badania naukowe stanowią dziedzinę wysoko wyspecjalizowaną i (zwłaszcza w niektórych przypadkach) ich przedmiot i cele na potrzeby badaczy, uczelni lub grantodawcy opisuje się przy pomocy hermetycznego języka. Należy więc zadbać, aby przekazywane innym osobom treści związane z przetwarzaniem danych były sformułowane w sposób możliwie prosty.

Z zastrzeżeniem wyrażonych powyżej wątpliwości co do interpretacji pojęcia badań naukowych, bezpiecznym rozwiązaniem jest zapewnienie osobom, których dane dotyczą, możliwości wyboru, czy godzą się na ich przetwarzanie wyłącznie na potrzeby realizacji celu podstawowego, jakim jest przeprowadzenie samego projektu badawczego

(przy bezpiecznym podejściu rozumianego stosunkowo wąsko), czy także celu dodatkowego, jakim jest udostępnienie danych w otwartym dostępie. Trzeba ponadto wyraźnie odróżnić oba te cele od celów, jakie mogą realizować zupełnie niezależne podmioty, które w wyniku otwarcia danych je pozyskają. Osoby, których dane dotyczą, powinny mieć świadomość, że otwartość oznacza możliwość przetwarzania ich danych przez bliżej nieokreślony krąg podmiotów i że w niektórych wypadkach nie będą w stanie wyrazić świadomej zgody na tak szerokie (potencjalnie) przetwarzanie.

Po zapewnieniu podstawy prawnej przetwarzania, kolejnym krokiem jest wykonanie obowiązku informacyjnego względem osoby, której dane dotyczą. Informacja powinna zawierać dane m.in. o przetwarzającym (administratorze), o podstawie prawnej i celach przetwarzania (rozumianych szeroko – jak wskazano wyżej), czasie przetwarzania danych oraz uprawnieniach osoby, której dane są przetwarzane.

Klauzule informacyjne często przedstawiane są poszczególnym osobom równoległe z pozyskiwaniem od nich zgody (a więc zabezpieczeniem jednej z podstaw prawnych przetwarzania). Jeśli jednak dane pochodzą z innego źródła, niż bezpośrednio od osoby, której dotyczą, informację taką należy przekazać w inny skuteczny sposób oraz wskazać wyraźnie źródło ich pozyskania. Dotyczy to również sytuacji, w której dane pochodzą ze źródeł powszechnie dostępnych (np. publicznych rejestrów lub stron internetowych). Jeśli w projekcie korzysta się z różnych źródeł danych i nie ma możliwości wskazania ich dokładnego pochodzenia, zgodnie z RODO należy podać informacje o źródle w sposób ogólny – tj. na tyle precyzyjny, na ile jest to możliwe w danym wypadku.

Może się jednak zdarzyć, szczególnie w wypadku projektów naukowych, w których operuje się dużymi ilościami danych, że wypełnienie obowiązku informacyjnego napotyka istotne trudności lub jest wręcz niemożliwe do wykonania. Art. 14 ust. 5 RODO dostrzega sytuacje, w których udzielenie informacji okazuje się niemożliwe, wymaga niewspółmiernie dużego wysiłku lub uniemożliwia bądź poważnie

utrudnia realizację przyjętych celów. W szczególności chodzi – jak wskazuje przepis – o przetwarzanie do celów archiwalnych w interesie publicznym, celów badań naukowych lub historycznych bądź celów statystycznych. Dopuszczalne jest wówczas, aby przetwarzający udostępnił klauzulę informacyjną w publicznie dostępnym miejscu, np. na stronie internetowej projektu naukowego. Wskazane wyżej cele stanowią też przesłanki do odmowy realizacji tzw. prawa do bycia zapomnianym (czyli żądania zaprzestania przetwarzania danych) – o ile prawdopodobne jest, że skorzystanie z tego prawa uniemożliwi lub poważnie utrudni realizację celów przetwarzania, np. przeprowadzenie projektu naukowego.

W wypadku pozyskiwania materiałów od podmiotu trzeciego często jest też tak, że pierwotny cel, dla którego dane osobowe były przez ten podmiot zbierane, jest innym celem niż realizacja badań naukowych. Może się to wiązać również z inną podstawą prawną przetwarzania danych. Przepisy RODO w większości przypadków nie zezwalają na dalsze przetwarzanie niezgodne z pierwotnymi celami, jednak wyjątek od tej zasady stanowią m.in. właśnie badania naukowe. Dopuszczalne jest zatem przetwarzanie danych osobowych dla potrzeb projektu, mimo że zebrane były zupełnie w innym celu, przez inny podmiot.

Powyższa zasada ma szczególnie istotne znaczenie, jeśli w bazie danych posiadamy materiały o charakterze określonym w art. 2 ustawy o ochronie danych osobowych. W przepisie tym wskazane są wyłączenia ze stosowania niektórych przepisów RODO celem zachowania równowagi pomiędzy prawem do ochrony prywatności a wolnością wypowiedzi i informacji. Mowa jest m.in. o przygotowaniu i publikowaniu materiałów prasowych oraz o wypowiedziach akademickich, literackich i artystycznych. Powyższe kategorie podlegają zmniejszonym restrykcjom odnośnie do obowiązków spoczywających na podmiocie przetwarzającym dane. Dzięki wspomnianemu wyżej wyjątkowi możliwe jest dalsze przetwarzanie w ramach badań naukowych danych osobowych zawartych w materiałach należących do ww. kategorii.

W tym kontekście szczególnie istotne, z punktu widzenia udostępniania danych badawczych, są wypowiedzi akademickie. Pojęcie to (podobnie jak pozostałe wymienione kategorie) nie jest zdefiniowane na poziomie ustawy, natomiast zgodnie z poglądem reprezentowanym w doktrynie należy je rozumieć jako wypowiedzi związane z prowadzeniem działalności naukowej i dydaktycznej, przy czym określenie „wypowiedzi” należy rozumieć nie tylko dosłownie, jako obejmujące przekazy ustne, ale również te w wersji pisemnej czy audiowizualnej. W wypadku tej kategorii nie ma zastosowania m.in. obowiązek informacyjny wobec osoby, której dane są przetwarzane.

Możemy zatem przyjąć, że zbieranie danych badawczych i ich opracowywanie, a także publikowanie na ich podstawie prac naukowych w formie „wypowiedzi akademickiej” pozwala na skorzystanie z powyższego wyłączenia. Należy jednak zachować ostrożność co do zastosowania tego przepisu do konkretnych przypadków. Trudno bowiem założyć, że będą to wszystkie działania mieszczące się w kategorii „badania naukowego” czy też „działalności naukowej” – w przeciwnym wypadku prawodawca posłużyłby się właśnie tymi, szerszymi określeniami. W kontekście danych badawczych „wypowiedź akademicka” może zapewne obejmować np. nagrane wystąpienie z prezentacji wyników badań na konferencji naukowej. Bardziej innowacyjne formy prezentacji danych, takie jak np. publikacja artykułu w czasopiśmie o charakterze *data journal* czy udostępnianie danych w repozytorium potencjalnie również mogą mieścić się w tej kategorii, jeśli jest to niezbędne dla zapewnienia wolności wypowiedzi i informacji, będącej celem istnienia tego wyłączenia. Niezależnie jednak od ułatwień w zakresie prezentacji i udostępnienia danych w powyższych przypadkach, wyłączenie to nie daje raczej podstaw do umieszczania takich „wypowiedzi” w otwartym dostępie, poza zakresem badań naukowych. Potencjał płynący z art. 2 ustawy o ochronie danych osobowych można natomiast wykorzystać udostępniając dane badawcze innym naukowcom, na zasadach opisanych powyżej.

Pewne możliwości rodzą się też w sytuacjach, w których przepisy RODO przestają mieć zastosowanie, mimo że początkowo mamy do czynienia z danymi osobowymi. Ma to miejsce, gdy posługujemy się danymi osób zmarłych lub danymi zanonimizowanymi, tj. pozbawionymi cech pozwalających na zidentyfikowanie konkretnej osoby fizycznej.

Od anonimizacji należy wszakże odróżnić pseudonimizację, czyli nadanie poszczególnym osobom fikcyjnych określeń, umożliwiających z jednej strony ich rozróżnianie, a z drugiej – ukrycie rzeczywistych imion i nazwisk. Pseudonimizacją będzie np. nadanie określeń w rodzaju „osoba badana 1”. Klucz pozwalający odtworzyć, jakie osoby kryją się pod pseudonimami, jest przechowywany w oddzielnym miejscu, aby w razie potrzeby można było z niego skorzystać – dane te nie są więc w ostateczny sposób pozbawione możliwości odtworzenia tożsamości osób, których dotyczą. Warto pamiętać, że do anonimizacji nie zawsze wystarczy usunięcie imion i nazwisk poszczególnych osób albo zastąpienie ich pseudonimami. Z przepisów regulujących ochronę danych osobowych wynika, że oznaczają one wszystkie cechy umożliwiające identyfikację danej osoby. Skuteczna anonimizacja będzie zatem polegać na usunięciu wszystkich informacji, dzięki którym można ustalić, o jaką osobę w danym wypadku chodzi. Ocena, które informacje usunąć, a które pozostawić, w każdym przypadku musi być dokonywana indywidualnie.

Przykład: Klasycznym przykładem zdeanonimizowania danych za pomocą dodatkowych danych jest projekt opisany przez Arvinda Narayanana i Vitalija Shmatikova, którzy wykorzystali publicznie dostępną bazę użytkowników imdb.com do ustalenia tożsamości zanonimizowanej bazy danych użytkowników Netflixa (https://www.cs.cornell.edu/~shmat/shmat_oak08netflix.pdf). Oznacza to, że proste usunięcie imion i nazwisk z bazy nie zawsze będzie wystarczającą techniką anonimizacji i trzeba do tego angażować bardziej skomplikowane procedury.

Wiąże się to z kolejnym z obowiązków spoczywających na przetwarzającym, jakim jest dostosowanie zakresu przetwarzania danych do celu. W tym kontekście szczególnie ważna staje się zasada, że nie należy zbierać danych w zakresie szerszym niż jest to niezbędne do realizacji zamierzonych celów (zasada minimalizacji danych). Opracowując narzędzia zbierania informacji w projekcie (np. kwestionariusze), trzeba zatem kierować się paradygmatem „wbudowanej ochrony prywatności” (*privacy by design*) i ustalić, które dane można pominąć. O ile w pewnych wypadkach nie da się uniknąć zbierania danych w szerokim zakresie, to w innych sytuacjach do realizacji celów badania wystarczyć może udział osób anonimowych.

Otwartość danych trzeba też uwzględnić przy planowaniu sposobu realizacji obowiązków związanych z technicznym i organizacyjnym zabezpieczeniem danych przed zagrożeniami. Zabezpieczenia te powinny być adekwatne do poziomu ryzyka. To z kolei trzeba oceniać biorąc pod uwagę nie tylko otwartość zbioru będącego efektem danego projektu, lecz także to, że inne dane o tych samych osobach może być łatwo pozyskać ze źródeł niezwiązanych z badaniem – publicznych lub nie. Właściwym sposobem zabezpieczenia przed ryzykiem wynikającym z możliwości kompilacji danych z różnych źródeł będzie w wielu wypadkach jedynie ograniczenie zakresu udostępnianych danych lub ich daleko idąca anonimizacja.

Prywatność i inne wartości związane z osobą człowieka są chronione nie tylko na podstawie przepisów o ochronie danych osobowych, lecz także na podstawie przepisów prawa cywilnego, w szczególności obejmujących ochronę dóbr osobistych. Reguły przewidziane w obu tych dziedzinach obowiązują niezależnie od siebie. Planując udostępnianie wyników badań należy wziąć pod uwagę oba te reżimy.

Ogólnikowość przepisów o ochronie dóbr osobistych sprawia, że w wielu wypadkach ustalenie, czy określone działania prowadzą do ich naruszenia, może być bardzo trudne, nawet dla osób dysponujących prawniczą wiedzą i doświadczeniem. Dlatego w ramach planowania

projektu należy dokonać oceny ryzyka i możliwych konsekwencji związanych z opublikowaniem określonych materiałów.

Przykład: Projekt polega na udostępnieniu korespondencji znanego pisarza. Autor i adresaci listów już nie żyją, więc nie jest konieczne przestrzeganie wymagań RODO (ochrona danych osobowych dotyczy tylko osób żyjących). Jednak z osobnych przepisów (art. 82 pr. aut. dot. korespondencji i art. 23 k.c. dot. ochrony pamięci osoby zmarłej) może wynikać konieczność uzyskania zgody na publikację korespondencji od osób bliskich adresatów.

W niektórych przypadkach uwzględnienie przepisów o ochronie dóbr osobistych polegać będzie na założeniu konieczności uzyskania zgody na rozpowszechnianie określonych danych. Przykładem może być wymieniona wyżej sytuacja dotycząca wymagania zgody osób bliskich adresata korespondencji.

Przykład: W projekcie badawczym wykorzystywane są wypowiedzi uczestników pewnych wydarzeń historycznych. Część tych wypowiedzi zawiera daleko idące oskarżenia pod adresem żyjącej osoby, która oskarżeniom tego rodzaju publicznie zaprzecza i aktywnie je zwalcza na drodze sądowej. Należy ocenić, czy w takiej sytuacji ze względu na ryzyko prawne należy zakładać publiczne udostępnienie tych wypowiedzi.

3.1.4 Ponowne wykorzystanie informacji sektora publicznego

W Polsce, podobnie jak w wielu innych państwach, w szczególności należących do Unii Europejskiej, prawo umożliwia każdemu dostęp do informacji gromadzonych przez instytucje publiczne. Dotyczy to niemal wszystkich danych związanych z wykonywaniem zadań publicznych lub finansowanych z publicznych środków. Chociaż precyzyjne

wyznaczenie zakresu podlegających udostępnieniu informacji stanowi przedmiot sporów, nie ulega wątpliwości, że jest on bardzo szeroki. Dla naukowców może stanowić to cenne źródło danych badawczych. Jednocześnie zarówno wykorzystywanie danych tego rodzaju, jak i późniejsze ich udostępnianie wymagają zachowania obowiązujących reguł prawnych. Ich podstawowym źródłem jest ustawa o otwartych danych i ponownym wykorzystaniu informacji sektora publicznego.

Znajduje ona również zastosowanie do informacji przekazywanych przez instytucje publiczne w celu prowadzenia badań naukowych. Można tak wnioskować chociażby z przepisów dotyczących opłat za wykorzystywanie informacji w celach innych niż niekomercyjne o charakterze badawczym (art. 19 ust. 1 ustawy). O badaniach naukowych jako jednym z możliwych sposobów wykorzystania danych wspomina się również w niektórych uzasadnieniach orzeczeń sądowych.

Na podstawie wspomnianej ustawy można wykorzystywać wiele informacji znajdujących się w posiadaniu instytucji publicznych. Możliwość dostępu w niektórych przypadkach (np. dotyczących tajemnicy państwowej, ochrony danych osobowych czy praw własności intelektualnej) jest wyłączona. Nie można również domagać się, aby instytucja państwowa sama wytworzyła dane, na podstawie posiadanych informacji generując szczegółowe zestawienia czy opracowania. Granice złożoności danych, których można się domagać, są jednak niedookreślone.

Co do zasady, informacje sektora publicznego mogą być wykorzystywane – również w badaniach naukowych – w sposób dowolny. Nie raz ich wykorzystanie może wymagać spełnienia pewnych warunków, ograniczających sposób korzystania z danych albo nakładających obowiązek zamieszczania wraz z nimi określonych informacji.

Informacje sektora publicznego można podzielić na trzy kategorie, różniące się co do zasad ustalania warunków ich wykorzystania:

- 1) informacje zamieszczone w Biuletynie Informacji Publicznej albo w Centralnym Repozytorium Informacji Publicznej (w serwisie

<https://dane.gov.pl/>). Obowiązują podane tam warunki wykorzystywania informacji. Jeżeli ich nie określono, informacje można wykorzystywać bezwarunkowo;

- 2) informacje udostępnione w inny sposób. Obowiązują wówczas podane warunki ich wykorzystywania. Jeżeli ich nie określono, należy zwrócić się z wnioskiem o umożliwienie wykorzystywania tych danych, a warunki zostaną określone w odpowiedzi na wniosek;
- 3) informacje będące w posiadaniu instytucji publicznej, ale przez nią nieudostępnione. Należy zwrócić się do instytucji z wnioskiem o udostępnienie i umożliwienie wykorzystywania tych danych. Warunki zostaną określone w odpowiedzi na wniosek.

Dla badaczy powyższe regulacje mają zarówno pozytywne, jak i negatywne konsekwencje. Po pierwsze, umożliwiają pozyskanie danych, których w przeciwnym wypadku instytucje publiczne mogłyby nie udostępnić. Po drugie, pozwalają na korzystanie z danych pochodzących od instytucji publicznych zarówno wtedy, gdy dane te zostały udostępnione przez nie z ich własnej inicjatywy, jak i wtedy, gdy trzeba było o to wnioskować. Po trzecie jednak, pozwalają instytucjom publicznym na ustalanie warunków korzystania z informacji, którymi dysponują, co ogranicza korzystanie z tych informacji (nawet jeżeli katalog dopuszczalnych ustawowo warunków jest stosunkowo skromny).

Jeżeli w badaniach mają być wykorzystywane informacje sektora publicznego, należy ocenić ryzyko związane z możliwą odmową udostępnienia danych albo brakiem zgody na ich wykorzystanie. Instytucja państwowa może odmówić przekazania danych albo odmówić zgody na ich wykorzystanie powołując się na różne względy, np. tajemnicę służbową, ochronę danych osobowych lub prawa osób trzecich. W praktyce odmowa ta może być w świetle prawa nieuzasadniona. Jedynym wyjściem jest wówczas odwołanie do sądów administracyjnych, które – zakładając, że będzie skuteczne – odsunie jednak możliwość skorzystania z danych w czasie, zwykle na okres od kilku do kilkunastu miesięcy.

Trzeba też zwrócić uwagę, że udostępnianie i wykorzystywanie informacji posiadanych przez wiele instytucji publicznych regulują odrębne przepisy. Przedstawione wyżej zasady nie znajdują wówczas zastosowania. Przykładem mogą być informacje z państwowego zasobu geodezyjnego i kartograficznego. W ustawie – Prawo geodezyjne i kartograficzne określono osobne reguły ich udostępniania i wykorzystywania w celach naukowych.

Ustawa o otwartych danych i ponownym wykorzystaniu informacji sektora publicznego wprowadziła też do polskiego systemu prawnego pojęcie otwartych danych i mechanizm otwartego udostępniania danych badawczych. W kwestiach szczegółowych ustawa odsyła do Polityki otwartego dostępu, do której wydania upoważniła i zobowiązała ministra właściwego do spraw nauki. W samej ustawie znajdziemy natomiast definicje danych badawczych oraz otwartych danych (elementem tej definicji jest brak warunków wykorzystania lub ograniczenie tych warunków do katalogu określonego w ustawie). Informacje publiczne (w tym dane badawcze) mają być udostępniane jako otwarte dane, jeżeli to możliwe. Dane badawcze podlegają bezpłatnie ponownemu wykorzystaniu, jeżeli zostały sfinansowane ze środków publicznych a jednocześnie są już udostępniane w systemie teleinformatycznym podmiotu zobowiązanego (np. w repozytorium).

3.2 Kwestie etyczne i publiczne deklaracje

Biorąc pod uwagę zasadę autonomii instytucji naukowych, generalnie ich wszelkie obowiązki w sensie prawnym będą wynikały tylko z aktów prawa powszechnie obowiązującego. W szczególnych przypadkach może być jednak konieczne dodatkowe uwzględnienie zarządzeń lub uchwał organów nadrzędnych względem jednostki naukowej. Nie można ponadto ignorować autorytetu różnego rodzaju zaleceń i rekomendacji, zwłaszcza takich, które przez powszechną akceptację uzyskują rangę standardu postępowania. Ich występowanie w danej sytuacji może znacząco wpływać na realizację projektu.

Przykład: We wrześniu 2018 r. szesnaście instytucji finansujących badania naukowe w państwach europejskich, w tym polskie Narodowe Centrum Nauki, ogłosiło powołanie Koalicji S – grupy działającej na rzecz otwartego dostępu do wyników badań naukowych. Jednocześnie Koalicja ogłosiła Plan S, którego podstawowym celem jest zagwarantowanie tego, aby od 1 stycznia 2021 r. wszystkie publikacje naukowe powstałe w wyniku badań finansowanych ze środków publicznych były dostępne w sposób otwarty, na podstawie wolnych licencji. 31 maja 2020 r. została wprowadzona Polityka Narodowego Centrum Nauki dotycząca otwartego dostępu do publikacji, która obowiązuje w umowach podpisywanych od 1 stycznia 2021 roku dla projektów wyłonionych w konkursach ogłoszonych 15 czerwca 2020 r. i później. Polityka jest spójna z Planem S. Planując wystąpienie o finansowanie badań z Narodowego Centrum Nauki (albo zagranicznej instytucji wchodzącej w skład Koalicji S), należy zatem uwzględnić, że ich rezultatów nie będzie można opublikować np. w czasopiśmie, którego wydawca wymaga przeniesienia praw autorskich i nie dopuszcza równoległej publikacji w otwartym dostępie. Choć Plan S nie zakłada bezwzględnego obowiązku publikowania danych badawczych w otwartym dostępie, a jedynie do tego zachęca, poszczególne instytucje finansujące mogą takie wymaganie przyjąć we własnych regulacjach. Polityka Narodowego Centrum Nauki uwzględnia warunki udostępniania zestawów danych powiązanych z publikacjami (<https://www.ncn.gov.pl/finansowanie-nauki/otwarta-nauka>). W każdym przypadku należy sprawdzić, jakie informacje trzeba będzie udostępnić i w jaki sposób.

Duże znaczenie przy planowaniu działań związanych z otwieraniem danych będą często miały kwestie etyczne. Udostępnianie danych szerszej publiczności wymaga starannego upewnienia się, że towarzyszą im informacje pozwalające ocenić ich kontekst, przydatność,

kompletność i inne cechy. Wiele z tych kwestii może być oczywistych dla samych badaczy, ale nie zawsze będzie tak dla każdego odbiorcy.

Przykład: Dygitalizując zbiory XIX-wiecznych antropologów i etnografów, wiele instytucji podejmuje decyzje o powstrzymaniu się od ich szerszego udostępniania uznając, że zbiory te prezentują wąski i niekiedy bardzo krzywdzący obraz różnych kultur. Często takie decyzje podejmowane są wspólnie ze współczesnymi przedstawicielami tych kultur.

3.3 Wewnętrzne polityki i regulacje jednostki naukowej

Na regulacje tego rodzaju składają się przede wszystkim regulaminy, które określają obowiązki studentów, doktorantów i pracowników, między innymi te związane z realizacją projektów badawczych. Wśród nich z perspektywy tego opracowania kluczowy jest regulamin zarządzania prawami autorskimi, prawami pokrewnymi i prawami własności intelektualnej oraz zasad komercjalizacji (regulamin własności intelektualnej), którego uchwalenie na uczelni wyższej jest obowiązkowe (art. 152 prawa o szkolnictwie wyższym i nauce).

Obecnie funkcjonujące na polskich uczelniach regulaminy skupiają się na kwestii komercjalizacji i nie zawierają postanowień bezpośrednio dotyczących otwartości danych. To tym większe utrudnienie, że w rozumieniu tych regulaminów dane badawcze będą często podzbiorem zasobów innego rodzaju, niekoniecznie wskazanych wprost. W takich sytuacjach lektura regulaminu może dać więcej pytań niż odpowiedzi. Warto jednak zwrócić uwagę na te aspekty regulacji regulaminowej, które mogą mieć wpływ na zarządzanie danymi badawczymi.

W obowiązujących obecnie regulaminach jednym z częściej doprecyzowywanych aspektów jest krąg adresatów. Choć ustawa wymaga regulacji głównie w odniesieniu do pracowników, uczelnie zazwyczaj

starają się objąć swoimi aktami również inne typy relacji, a zatem także studentów, doktorantów oraz osoby współpracujące na podstawie umów cywilnoprawnych. Nie oznacza to jednak automatycznego rozszerzenia „pracowniczego” standardu regulacji i zasad (np. dotyczących komercjalizacji) na wszystkie te grupy; najczęściej przepisy regulaminów zachowują zróżnicowanie w zależności od statusu danej osoby. Zdarza się jednak, że obowiązek zgłaszania wytworzonego dobra intelektualnego (obejmujący pracowników, doktorantów i studentów) jest traktowany jednakowo z obowiązkiem zgłoszenia wyniku w procedurze komercjalizacji (dotyczącym tylko pracownika) i obowiązki badacza są szersze, niż wynikałoby to z wymogów ustawowych.

Warto też zwrócić uwagę na fakt, że ustawa nie określa, czy reguły dotyczące pracownika rozciąga się również na byłego pracownika – i czy taką osobę obowiązują te same zastrzeżenia np. odnośnie do poufności. Takie doprecyzowanie można natomiast niekiedy znaleźć w regulaminie własności intelektualnej uczelni, podobnie jak zastrzeżenie, że z punktu widzenia praw do powstających dóbr intelektualnych status pracownika pozostaje aktualny również w czasie urlopu naukowego lub przebywania na stypendium naukowym (chyba że co innego wynika z umowy z zewnętrzną jednostką finansującą). Zauważalną tendencją jest też wprowadzanie reguły, aby do wszelkich umów cywilnoprawnych, o ile to możliwe, inkorporować zasady dotyczące pracowników uczelni. Czasami przyjmuje to postać obowiązku podpisania umowy przenoszącej na uczelnię prawa do wytworzonych dóbr – jeśli powstają one w ramach projektu naukowego realizowanego we współpracy z uczelnią.

Regulaminy wewnętrzne porządkują też często uprawnienia uczelni i obowiązki badaczy, wiążąc je z konkretnymi rodzajami dóbr intelektualnych. Wymagania te mają znaczenie z punktu widzenia zarządzania danymi badawczymi, ponieważ mogą odsuwać w czasie lub blokować możliwość swobodnego decydowania o udostępnianiu danych w otwartym dostępie. Wiele regulaminów własności intelektualnej wyraźnie podkreśla, że nie jest dopuszczalne publikowanie wyników pracy naukowej, jeśli mogłoby to w jakikolwiek sposób naruszyć

prawa uczelni lub uniemożliwić ich uzyskanie/ochronę. Oznacza to, że otwieranie danych badawczych jest generalnie możliwe, jednak musi być dokonywane z uwzględnieniem m.in. opisanych w pkt 3.1.2 relacji pomiędzy danymi a przedmiotami ochrony prawnej. Ewentualne wątpliwości należy wyjaśniać bezpośrednio z przedstawicielami odpowiednich jednostek organizacyjnych uczelni.

Regulaminy wyodrębniają (nadając im często własne nazwy) część lub wszystkie spośród następujących kategorii dóbr intelektualnych, istotnych w kontekście zarządzania danymi badawczymi: utwory naukowe, utwory pracownicze inne niż utwory naukowe, dobra intelektualne inne niż utwory (m.in. chronione prawem *sui generis* do baz danych, prawami własności przemysłowej). W ostatniej kategorii mieszczą się wyniki wymienione w art. 153 prawa o szkolnictwie wyższym i nauce, które mogą zostać poddane uczelnianej procedurze komercjalizacji. Do każdego z powyższych typów dóbr przysługiwać mogą uczelni różnego rodzaju prawa.

Kategoria utworów naukowych i związane z nią regulacje mają znaczenie dla procesu otwierania danych badawczych z dwóch względów. Po pierwsze, baza danych posiadająca cechy utworu (tj. taka, w której przyjęty dobór, układ lub zestawienie danych ma twórczy charakter), wytworzona przez pracownika uczelni i stanowiąca wynik badania naukowego, może być utworem naukowym. Oczywiście, utwór naukowy może być też jednym z elementów znajdujących się w bazie danych. Po drugie, w procesie komercjalizacji jednym z obowiązków badacza jest przekazanie uczelni i zachowanie w poufności wszelkich materiałów niezbędnych do oceny potencjału komercyjnego wyników badań naukowych, w tym również „utworów wraz z własnością nośników, na których utwory te utrwalono” (co może obejmować również utwory naukowe).

Do utworów naukowych odnosi się specyficzna regulacja ustawowa (art. 14 prawa autorskiego), na mocy której uczelnia ma prawo pierwszeństwa publikacji takiego utworu (stworzonego w ramach wykonywania obowiązków pracowniczych), mimo iż autorskie prawa

majątkowe do niego pozostają przy twórcy. Prawo to wygasa, jeśli uczelnia w ciągu 6 miesięcy nie podpisze z pracownikiem umowy regulującej m.in. kwestię wynagrodzenia za skorzystanie z prawa do publikacji albo jeżeli, mimo podpisania umowy w tym terminie, w okresie 2 lat nie dojdzie do samej publikacji. We wskazanych okresach pracownik nie ma więc możliwości swobodnego decydowania o udostępnieniu bazy danych badawczych, jeśli stanowi ona utwór naukowy. Odrębnym uprawnieniem uczelni wobec utworu naukowego, który badacz powinien uwzględnić, jest możliwość korzystania z zawartego w utworze materiału naukowego oraz prawo udostępniania utworu osobom trzecim, jeśli wynika to z umowy lub uzgodnionego przeznaczenia utworu.

Trudność polega na tym, że brak jest ustawowej definicji utworu naukowego. Za komentarzem do ustawy pod red. R. Markiewicza można powtórzyć, że jest to „utwór tworzony przez pracownika instytucji naukowej w ramach działalności naukowej, prezentujący (opisujący) problemy naukowe, rezultaty badań naukowych, wnioski, tezy, konkluzje, które mają znaczenie dla wzbogacenia i rozwoju poszczególnych dziedzin naukowych (w zakresie ich treści i formy precyzuje standardy wypracowane i przyjęte w tych dziedzinach) i jest przeznaczony jako baza dla dalszego rozwoju nauki” (*Ustawy autorskie. Komentarze*. Tom I, red. R. Markiewicz, Wolters Kluwer Polska 2020). Niektóre regulaminy natomiast powielają definicję zaproponowaną we wcześniejszym wydaniu tego komentarza, o bardziej ogólnym brzmieniu, zgodnie z którą będzie to „rezultat naukowego procesu poznawczego zorientowany na przedstawienie obiektywnie istniejącej rzeczywistości” (*Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, red. J. Barta i R. Markiewicz, Wolters Kluwer Polska 2011) W treści regulaminów mogą pojawiać się też dalej idące odmienności. Zdarzają się regulaminy zaliczające do utworów naukowych utwory dydaktyczne (materiały przygotowywane lub opracowywane na potrzeby zajęć akademickich), podczas gdy inne przeciwstawiają sobie te dwie kategorie.

Możliwa jest też – i czasem spotykana – rezygnacja z prawa pierwszeństwa publikacji utworu naukowego, choć często wiąże się to ze speł-

nieniem przez badacza określonych warunków, np. koniecznością podania uczelnianej afiliacji i informacji o źródle finansowania lub umieszczenia publikacji w uczelnianym repozytorium. Takie rozwiązanie może sprzyjać publikacji będących utworami baz danych badawczych w otwartym dostępie, jednak regulamin może przewidywać też sytuację odwrotną – preferencję co do przejścia praw do utworów naukowych na uczelnię. Regulamin nie może być jednak samodzielną podstawą do niekorzystnej dla naukowca modyfikacji wypływającej z art. 14 prawa autorskiego zasady przynależności praw do twórcy; konieczne jest uwzględnienie takiej decyzji w konkretnej umowie o pracę. Ponadto należy pamiętać, że do utworów naukowych odnosi się często podkreślana w regulaminowych regulacjach zasada, że publikacja nie może powodować naruszenia praw posiadanych przez uczelnię ani ograniczać możliwości ich uzyskania czy ochrony lub realizacji procesu komercjalizacji.

W odniesieniu do pozostałych utworów pracowniczych, innych niż utwory naukowe, autorskie prawa majątkowe z mocy prawa przysługują uczelni, jeśli utwory te zostały wykonane przez jej pracownika, w ramach obowiązków służbowych. Uczelniane regulaminy zazwyczaj potwierdzają tę ustawową zasadę.

Odnosnie do dóbr intelektualnych innych niż utwory, regulaminy własności intelektualnej uczelni odnoszą się niekiedy do prawa *sui generis* do baz danych. Prawa takie przysługują producentowi bazy, czyli podmiotowi, którego dotyczy ryzyko nakładu inwestycyjnego poniesionego w celu sporządzenia, weryfikacji lub prezentacji zawartości bazy. Jeżeli w kontekście projektów badawczych w ogóle można mówić o inwestycji, to najprawdopodobniej uprawnionym z tych praw będzie zazwyczaj zatrudniająca badaczy instytucja naukowa albo nawet instytucja finansująca badania. Oznacza to, że otwarte udostępnianie danych musi odbywać się za wiedzą i zgodą tej instytucji.

Uczelniane regulaminy czasami wprost wskazują, że w razie powstania bazy danych podmiotem uprawnionym (tj. producentem) będzie uczelnia. Takie doprecyzowanie może stanowić rozstrzygającą wska-

zówkę w razie wątpliwości interpretacyjnych, natomiast należy pamiętać, że aby przypisać jednej ze stron status producenta, niezbędne jest spełnienie przesłanki ustawowej, tj. ponoszenie ryzyka inwestycyjnego związanego z tworzeniem danej bazy danych.

Jeśli chodzi o prawa własności przemysłowej, uczelniane regulaminy doprecyzowują wiele istotnych kwestii związanych z procesem komercjalizacji. Przypomnijmy, że momentem inicjującym tę procedurę jest zgłoszenie przez badacza odpowiedniej jednostce uczelnianej wyniku badania naukowego, należącego do kategorii wskazanych w art. 153 prawa o szkolnictwie wyższym i nauce, tj. będących: wynalazkiem, wzorem użytkowym, wzorem przemysłowym, topografią układu scalonego, wyhodowaną albo odkrytą i wyprowadzoną odmianą rośliny (lub też *know-how* związanego z którymkolwiek z wymienionych wyników). Dane badawcze mogą w szczególnych wypadkach (wskazanych w pkt 3.1.2) stanowić wynalazek. Mogą też zawierać *know-how* niezbędne do komercjalizacji wyników badań (a w konsekwencji znaleźć się wśród „informacji, utworów wraz z własnością nośników, na których utwory te utrwalono, i doświadczeń technicznych potrzebnych do komercjalizacji”, których przekazanie uczelni jest wymagane dla potrzeb oceny potencjału komercjalizacyjnego wyników).

Tym, co powinno zostać doprecyzowane w regulaminie, jest wskazanie konkretnej jednostki w strukturze uczelni, której należy zgłaszać wyniki oraz uściślenie, czy procedura zgłoszenia wyników mieszczącej się w kategoriach wskazanych w art. 153 ustawy jest taka sama czy odrębna względem zgłoszenia innego rodzaju dóbr intelektualnych. W obu wypadkach uczelnie doprecyzowują też, jakie konkretnie informacje należy podać w trakcie zgłoszenia (odbywa się to często przy użyciu gotowych formularzy). Czasem procedury zgłoszeniowe przewidują też możliwość przedstawienia przez badacza rekomendacji co do sposobu komercjalizacji lub też co do otwartego udostępnienia wyniku.

W wypadku, gdyby pracownik złożył (zgodnie z uprawnieniem nadanym mu mocą ustawy) oświadczenie o zainteresowaniu przeniesieniem

na niego praw do wyników lub związanego z nimi *know-how*, a uczelnia w odpowiedzi złożyła mu ofertę, może powstać wątpliwość, jaki jest termin związania tą ofertą. Jeżeli ta kwestia nie została ujęta w regulaminie, a w ofercie nie określono terminu jej obowiązywania, zastosowanie znajdą przepisy kodeksu cywilnego, który co do zasady przewiduje wygaśnięcie ofert nieprzyjętych niezwłocznie po ich otrzymaniu.

Uczelnie precyzują też w swych regulaminach zasady rozliczeń w procesie komercjalizacji, w szczególności dookreślając sposób informowania o uzyskaniu środków, procentowy podział środków pomiędzy strony, a także zakres czasowy (tj. przez jaki czas przysługują stronom zyski z komercjalizacji) i zakres podmiotowy (np. czy do „pracowników” zalicza się także osoby, które są byłymi pracownikami). Niektóre rozwiązania przewidują rozliczenia bez ograniczeń czasowych, inne natomiast zakładają, że wzajemne przekazywanie zysków może mieć miejsce jedynie w okresie np. 5 lat od uzyskania pierwszych środków. Regulaminy precyzują też, kiedy dokonuje się wzajemnych rozliczeń (uczelnia – wobec pracownika i pracownika – wobec uczelni). Warto zwrócić uwagę, czy regulamin nie przewiduje w tym kontekście rozwiązań asymetrycznych, np. zobowiązując pracownika do bieżącego rozliczania środków, a jednocześnie umożliwiając uczelni rozliczanie się raz do roku. Wszystkie powyższe uwarunkowania powinno się brać pod uwagę, podejmując decyzję co do ewentualnego złożenia oświadczenia dot. przejęcia praw do wyników lub prowadząc negocjacje z uczelnią w sprawie zakresu lub terminu publikacji danych badawczych w otwartym dostępie.

Do szeroko rozumianego prawa wewnętrznego należy zaliczyć również przyjęte w danej instytucji wzory umów. Często bywają one wprowadzane w postaci załączników do regulaminów albo zarządzeń rektora uczelni. Przydatność tego typu dokumentów dla projektu również musi być sprawdzona, a wszelkie konieczne poprawki – wprowadzone najwcześniej jak to tylko możliwe.

Z uwagi na fakt, że obowiązujące na uczelni zasady zarządzania własnością intelektualną (a w ślad za tym – danymi badawczymi) mogą zostać zmodyfikowane w razie sprzeczności z regułami przyznawania lub wykorzystywania środków finansowych pochodzących z instytucji finansującej lub współfinansującej działalność naukową lub z postanowieniami umowy zawartej z taką instytucją, wiele regulaminów przewiduje też obowiązek wcześniejszego zgłaszania projektów umów z instytucjami finansującymi. Jest to z pewnością dobry moment na przeanalizowanie (być może – z pomocą wyspecjalizowanej jednostki umocowanej w strukturze uczelni) postanowień zawartych w zasadach finansowania/umowie grantowej i regulaminie uczelni, celem zidentyfikowania realnych obowiązków badacza w zakresie zarządzania danymi badawczymi w konkretnym projekcie.

3.4 Regulamin konkursu i umowa grantowa

Przyznanie środków na prowadzenie badań naukowych następuje na podstawie umowy między podmiotem realizującym projekt (osobą albo instytucją) a instytucją finansującą (grantodawcą). To instytucja finansująca określa warunki umowy, której wzór jest zazwyczaj dostępny jeszcze przed przyznaniem środków na realizację projektu. Powszechnie jest również włączanie do umowy – w formie załączników albo na podstawie odesłania w jej tekście – różnego rodzaju zbiorów reguł wydanych przez grantodawcę. Postanowienia umowy, obok szeregu innych zagadnień, mogą dotyczyć kwestii publikowania wyników badań, w tym danych badawczych, praw własności intelektualnej do tych wyników oraz kwestii otwartego dostępu.

W typowej sytuacji, w której badania finansowane są ze środków publicznych, wymagania grantodawcy w zakresie otwartego dostępu do danych badawczych będą polegać przede wszystkim na obowiązku publikacji danych w określony sposób.

Przykład: W umowie o finansowanie projektu ze środków unijnych w ramach programu Horyzont Europa uregulowano obowiązki beneficjenta dotyczące różnorodnych zagadnień, m.in. zarządzania danymi badawczymi wnoszonymi do projektu, praw własności intelektualnej do rezultatów projektu i otwartego dostępu do publikacji naukowych, a także danych badawczych (https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/common/guidance/aga_en.pdf). Jednocześnie sama umowa odsyła do innych dokumentów, nakładających na beneficjenta dodatkowe obowiązki. Zastosowanie znajdą m.in. aktualnie konsultowane Zalecenia w sprawie zasad przewodnich w odniesieniu do waloryzacji wiedzy (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022DC0391>). Zob. też publikację *Horizon Europe, open science: early knowledge and data sharing, and open collaboration*, <https://data.europa.eu/doi/10.2777/18252>).

Nie można jednak wykluczyć sytuacji, w której instytucja finansująca postawi odmienne żądania, w rodzaju np. obowiązku zachowania poufności wyników połączonego z przeniesieniem praw własności intelektualnej na grantodawcę. Tak kategoryczne sformułowanie obowiązków beneficjenta w zasadzie wyklucza otwarty dostęp do danych badawczych, chociaż można podjąć próbę negocjowania warunków umowy, np. poprzez zaproponowanie umożliwienia udostępnienia tych danych po upływie określonego czasu.

Analizując umowę i całokształt relacji z grantodawcą szczególną uwagę należy zwrócić na to, komu przysługiwać będzie ewentualne prawo *sui generis* do baz danych. Zewnętrzne finansowanie może rodzić pytania, czy ryzyko inwestycyjne jest jeszcze po stronie jednostki prowadzącej badania, czy już po stronie podmiotu finansującego, czy też jest ono wspólne. Generalnie, sam fakt udzielenia grantu nie oznacza ponoszenia ryzyka inwestycyjnego (o ile ono w ogóle

w danym wypadku występuje), ale w razie wątpliwości warto zabiegać o doprecyzowanie tej kwestii w umowie.

Przykład: W ustawie o Narodowym Centrum Nauki (art. 36) uregulowano kwestię praw autorskich oraz praw własności przemysłowej do wyników badań powstałych w ramach realizacji finansowanych projektów. Brak tam natomiast regulacji dotyczących praw *sui generis* do baz danych. W tym zakresie zastosowanie znajdują przepisy regulujące to prawo, w szczególności ustawa o ochronie baz danych. Aby udostępnić w sposób otwarty dane badawcze powstałe w wyniku badań finansowanych z NCN, należy sprawdzić, czy w danym przypadku powstało prawo do bazy danych, a jeżeli tak – ustalić, komu ono przysługuje, i uzyskać zgodę tej osoby lub instytucji.

Obowiązki wynikające z umowy grantowej trzeba zestawić z obowiązkami pochodzącymi z innych źródeł (np. od uczelni, od pozostałych grantodawców, z przepisów ustawowych, z umowy konsorcjum). Niespójność w tych wszystkich wymaganiach lub sprzeczności między nimi mogą skutkować niemożnością wywiązania się z nich wszystkich jednocześnie, co z kolei może oznaczać konieczność ograniczenia zakresu udostępniania danych.

Przykład: Grantodawca stawia wymóg udostępnienia danych na konkretnej wolnej licencji, podczas gdy wewnętrzna polityka uczelni lub pozostałych konsorcjantów wymagają innej wolnej licencji. Wyjściem z tej sytuacji może być tzw. podwójne licencjonowanie, tzn. udostępnienie danych na obu licencjach, do wyboru przez użytkowników. Jednak możliwość zastosowania tego rozwiązania musi być uprzednio skonsultowana z prawnikiem, który sprawdzi szczegółowe postanowienia wszystkich wiążących dokumentów.

Niemożliwość spełnienia wymagań grantodawcy nie musi oznaczać rezygnacji z projektu ani z otwartego udostępnienia wyników badań. W wielu przypadkach istnieć będzie możliwość dostosowania zakresu udostępnianych danych (np. poprzez rezygnację z udostępnienia informacji objętych prawami osób trzecich) lub sposobu ich udostępnienia (m.in. poprzez odroczenie terminu udostępnienia ich w repozytorium). Dostosowanie może również dotyczyć m.in. zakresu badań i stosowanych metod (choćby poprzez wykluczenie elementów budzących wątpliwości z punktu widzenia prawa do prywatności) albo samych danych (np. ponowne zebranie części danych zamiast wykorzystania tych, którymi badacze już dysponują, ale bez prawa do ich udostępniania).

Odrębnym zagadnieniem są wymagania grantodawcy, uzależniające finansowanie badań od przedstawienia planu zarządzania danymi badawczymi. Postanowienia tego rodzaju nie ograniczają udostępniania danych. Wymagają natomiast jakiejś formalizacji działań dotyczących danych, w szczególności ich pozyskiwania, przechowywania, analizowania i udostępniania. Ich rozstrzygnięcie może zależeć od decyzji osób trzecich, np. instytucji zatrudniającej badacza. Warto ją pozyskać albo ustalić, jakiej decyzji można się spodziewać, jeszcze przed wystąpieniem o finansowanie. Plan zarządzania danymi powinien również być spójny z pozostałymi elementami otoczenia prawnego projektu. Informacje w nim zawarte muszą odpowiadać pozostałej treści wniosku. Wreszcie, dobrze jest ustalić, czy grantodawca dopuszcza modyfikacje planu (a także ogólniej – modyfikację projektu w odniesieniu do zarządzania danymi badawczymi) i na jakich zasadach.

W zależności od reguł obowiązujących w danej instytucji naukowej oraz założeń przyjętych przez instytucję finansującą badania umowa o realizację badań może być zawarta przez grantodawcę z samym badaczem albo zatrudniającą go instytucją (np. uczelnią czy instytutem). Niektóre konkursy grantowe skierowane są wyłącznie do jednej kategorii potencjalnych beneficjentów (przykładowo: indywidualnych naukowców, uczelni, konsorcjów międzynarodowych). Istnieją także źródła finansowania, w których o środki mogą ubiegać się zarówno

sami naukowcy (jako osoby fizyczne), jak i instytucje. W każdym wypadku należy ustalić, kto – od strony formalnej – jest beneficjentem grantu, a zatem: na kim ciążyą obowiązki związane z realizacją badań. Od tego może zależeć, komu przysługiwać będą prawa własności intelektualnej do wyników badań – a więc również to, kto będzie podejmował decyzję o ich udostępnieniu. Ustalenie, który podmiot z prawnego punktu widzenia jest stroną umowy zawieranej z grantodawcą, może mieć również znaczenie z punktu widzenia innych kwestii przewidzianych w umowie (choćby poufności, komercjalizacji bądź obowiązku opublikowania rezultatów badań).

Przykład: Co do zasady w programie Horyzont Europa o finansowanie badań mogą ubiegać się konsorcja złożone z co najmniej trzech podmiotów z co najmniej trzech państw członkowskich. Beneficjentami mogą być zarówno osoby prawne, np. uczelnie lub instytuty badawcze, jak i osoby fizyczne, np. indywidualni naukowcy albo przedsiębiorcy. Obowiązek udostępnienia wyników badań w otwartym dostępie spoczywa na beneficjentach projektu. Ten sam podmiot – np. laboratorium wykonujące analizy danych – może być jednym z beneficjentów albo osobą trzecią, która na rzecz beneficjentów wykonuje tylko pewne prace zlecone. W tym drugim wypadku należy zadbać, aby podmiot umożliwił udostępnienie wyników badań w otwartym dostępie (przeniósł prawa na podmiot prowadzący projekt badawczy albo udzielił odpowiedniej licencji). Niezależnie od powyższego, kwestie praw własności intelektualnej oraz udostępniania wyników badań między beneficjentami powinny być uregulowane w umowie konsorcjum. Ta umowa, w przeciwieństwie do umowy grantowej, nie ma obowiązującego wzoru, przy jej zawieraniu warto jednak skorzystać ze wzoru DESCA (<https://www.desca-agreement.eu/desca-model-consortium-agreement/>).

Umowa o finansowanie projektu może być zawierana przez więcej niż dwa podmioty. Częstym zjawiskiem jest występowanie po jednej ze stron zarówno naukowca, jak i zatrudniającej go instytucji. Dokładne ustalenie konstrukcji prawnej leżącej u podstaw finansowania badań nie zawsze będzie najważniejszą z kwestii prawnych, ale w niektórych sytuacjach może mieć duże znaczenie dla otwartego udostępniania danych.

Pozytywne rozpatrzenie wniosku o przyznanie środków i decyzja o sfinansowaniu badań przez grantodawcę nie oznacza, że projekt będzie można zrealizować zgodnie z założeniami. Instytucja finansująca nie zna otoczenia prawnego beneficjenta i często nie jest w stanie ocenić, czy zamierzone cele, dotyczące udostępniania danych, są możliwe do osiągnięcia. W praktyce ryzyko niepowodzenia projektu w tym zakresie obciąża przede wszystkim badacza, stąd konieczność zbadania kwestii spójności zasad finansowania z innymi obowiązkami już na etapie planowania.

Przykład: Zgodnie z Aneks 5 do modelowej umowy o finansowanie projektu badawczego w ramach programu Horyzont Europa, na beneficjencie projektu spoczywa obowiązek zarządzania danymi badawczymi zgodnie z zasadami FAIR. Beneficjent ma ponadto obowiązek umożliwić udostępnianie rezultatów projektu w sposób otwarty przez czas określony bądź przez cały czas trwania ochrony odpowiedniego prawa wyłącznego, a w szczególności pozyskać wszelkie potrzebne w tym celu zgody osób trzecich (wtedy, gdy osoby te mają prawa do rezultatów, do których naruszenia doszłoby poprzez takie udostępnianie). Zatem, co do zasady nie można zwolnić się z obowiązku umieszczenia rezultatów w otwartym dostępie twierdząc, że naruszy to czyjeś prawa – należy aktywnie zabiegać, aby prawa te nie zostały naruszone (https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/common/guidance/aga_en.pdf).

3.5. Prawa osób trzecich

Jak już sygnalizowaliśmy w części dotyczącej komercjalizacji, istnieje możliwość objęcia danych badawczych ochroną praw własności intelektualnej wprost lub pośrednio. Oznacza to – w największym skrócie – że istnieje osoba (lub osoby), która może zakazać wykorzystywania danych oraz decydować o ich udostępnianiu. Istotne jest sprawdzenie, czy podmiot zamierzający udostępniać dane w sposób otwarty i podmiot uprawniony do danych to ta sama osoba. To szczególnie ważne w sytuacji, w której otwartość stanowi zobowiązanie (np. na podstawie umowy grantowej).

Prawa własności intelektualnej to bardzo pojemne określenie, obejmujące zwykle własność przemysłową (w tym kontekście – głównie prawa patentowe) oraz prawa autorskie i prawa *sui generis* do baz danych. Powtórzmy, że pomiędzy danymi a prawami własności przemysłowej nie zachodzi zazwyczaj bezpośrednia relacja – to najczęściej odrębne przedmioty. Na przykład osoba z patentem na wynalazek powstały w wyniku badań nad danymi nie będzie zwykle mogła powoływać się na prawa patentowe jako źródło uprawnień do decydowania o publikacji i otwartości danych. Takie relacje mogą jednak zachodzić pośrednio.

Przykład: Prawa własności przemysłowej, należące do osób trzecich, mogą być związane z formatami danych. W niektórych krajach korzystanie z różnych mechanizmów zapisu danych, np. pozwalających na ich kompresję, podlega patentowaniu. Oznacza to, że wykorzystanie określonego formatu danych może wiązać się z koniecznością zakupu licencji już na etapie realizacji projektu lub dopiero na etapie udostępniania danych (producenci mają różne polityki licencyjne). Taką licencję będą musieli prawdopodobnie zakupić odbiorcy danych, a jej dostępność wyznacza granice otwartości samych danych.

Bezpośredni związek zachodzi natomiast najczęściej między danymi a prawami autorskimi lub prawami *sui generis* do baz danych. Dane badawcze mogą być objęte prawem autorskim, prawem do bazy danych, obydwoma tymi prawami albo żadnym z nich.

Przykład: W badaniach z zakresu psychologii analizowany jest związek osobowości z zapamiętywaniem obrazów. Zbiór wykorzystywanych do badań obrazów obejmuje zebrane z różnych źródeł grafiki i fotografie. Podlegają one ochronie prawa autorskiego, a prawa autorskie do nich należą do ich twórców. Pozyskiwanie do zbioru zasobów z różnych baz danych (jak archiwa, internetowe serwisy stockowe, Wikimedia Commons itp.) podlega licencjom ustalanim przez producentów tych baz, niezależnie od prawnej ochrony samych twórców.

W przypadku, w którym zasób danych projektu badawczego powstaje w całości lub części z cudzych zasobów, konieczne jest ustalenie, czy potrzebna będzie na to zgoda osób uprawnionych i w jakim zakresie. Nie będzie ona wymagana w sytuacjach określonych w przepisach o dozwolonym użytku lub analogicznych – chodzi o przepisy pozwalające na np. korzystanie z utworów do celów naukowych. Zakres tej ustawowej swobody jest jednak zazwyczaj ograniczony do samych badań i ewentualnie dydaktyki, co oznacza, że otwarte udostępnianie cudzych zasobów zgromadzonych w projekcie wymagać będzie już pozyskania zgody. Warto też pamiętać, że sam cel naukowy nie oznacza braku jakichkolwiek wymagań – przepisy o dozwolonym użytku precyzują często szereg okoliczności, które muszą być łącznie spełnione, aby można było korzystać z utworów bez zgody.

Przykład: W badaniach nad twórczością plastyczną więźniów zgromadzono zbiór skanów kilku tysięcy rysunków, zebranych przez badaczy w kilkudziesięciu zakładach karnych. Każdy z tych rysunków jest utworem w rozumieniu prawa autorskiego.

Ponieważ nie zostały one jeszcze nigdzie rozpowszechnione, ich wykorzystanie do badań naukowych będzie wymagało zgody autorów (dozwolony użytek dotyczy tylko utworów rozpowszechnionych, a decyzja o pierwszej publikacji to autorskie prawo osobiste twórcy). Kolejnej zgody wymaga ich publiczne udostępnienie, a w celu udostępnienia ich w sposób otwarty treść takiej zgody musi wyraźnie odnosić się do wolnej licencji (i – najlepiej – określać, która konkretnie wolna licencja zostanie tu użyta).

W przypadku prowadzenia projektu przez konsorcjum kluczowe jest zaplanowanie sposobu pozyskiwania praw i wzajemnego udzielania sobie uprawnień. Chodzi o ustalenie tego w odniesieniu nie tylko do zasobów pozyskiwanych z zewnątrz konsorcjum, lecz także do zasobów członków konsorcjum, które będą oni sobie nawzajem udostępniali. W umowie konsorcjum jest także miejsce na uregulowanie kwestii podziału praw powstających w wyniku projektu, w tym praw do baz danych (zwłaszcza w przypadku wątpliwości co do tego, który z członków konsorcjum ponosi ryzyko inwestycyjne).

Przykład: Celem projektu, planowanego przez dwie uczelnie – polską i brytyjską – jest komputerowa analiza pisma ręcznego. Danymi badawczymi są utwory literackie studentów, którzy brali udział w kursie *creative writing*. Angielska uczelnia dysponuje pisemnymi oświadczeniami autorów, że zgadzają się na korzystanie z ich prac na potrzeby działalności naukowej wyłącznie przez tę uczelnię i jej pracowników. Bez uzyskania dodatkowej zgody, obejmującej uczelnię polską, realizacja projektu nie wydaje się możliwa.

Umowa konsorcjum powinna określać sposób postępowania w przypadkach, w których określone działania związane z pozyskiwaniem uprawnień od osób trzecich podejmowane są przez członków konsorcjum innych niż ci, którzy zajmują się udostępnianiem danych.

Zazwyczaj chodzi tu o takie sformułowanie wzorów dokumentów stosowanych w projekcie, aby uprawnienia pozyskiwane były na rzecz wszystkich członków konsorcjum, a nie tylko tych bezpośrednio zaangażowanych w określone działania.

Prawa osób trzecich mogą wpływać na otwartość danych także wtedy, gdy w projekcie używane są cudze narzędzia chronione tymi prawami. Jak już wspominaliśmy wcześniej, wybór określonego formatu zapisu danych w pliku komputerowym może wiązać się z koniecznością zakupu licencji na określone oprogramowanie. W takiej sytuacji, jeżeli nie istnieje alternatywne oprogramowanie zdolne obsłużyć ten format ani możliwość bezproblemowej konwersji na format otwarty, dojdzie do zjawiska *vendor lock-in*. Kolejni użytkownicy danych zostaną skazani na korzystanie z konkretnego oprogramowania lub technologii pochodzącej od tylko jednego dostawcy.

Postanowienia licencji na oprogramowanie, którą uzyska prowadząca projekt instytucja, a także polityka licencyjna producenta oprogramowania względem kolejnych użytkowników, mogą na różne sposoby ograniczać swobodę wykorzystania samych danych. W związku z powyższym już na etapie planowania projektu należy przeprowadzić wybór i analizę prawną wykorzystywanych w projekcie formatów, oprogramowania i technologii, a to w celu uniknięcia towarzyszących im ograniczeń prawnych. W wyjątkowych sytuacjach możliwe jest wybranie zamkniętych rozwiązań, ale powinno to być dobrze przemyślane i uzasadnione. W każdym takim przypadku należy zapewnić przynajmniej możliwość konwersji danych do formatu otwartego.

Niekiedy, niekoniecznie z wyżej wskazanych powodów, może zostać podjęta decyzja o przygotowaniu własnych systemów IT do zbierania, przechowywania lub przetwarzania danych. W obecnych czasach systemy te nie powstają jednak od zera i będą zazwyczaj konstruowane z gotowych modułów, a także konfigurowane do przetwarzania danych w standardowych formatach. Tu także należy mieć więc na uwadze kwestię otwartości wykorzystywanych elementów, a także

otwartego projektowania elementów tworzonych od podstaw. Stworzenie oprogramowania, które będzie konieczne do dalszego wykorzystywania danych udostępnianych w sposób otwarty, powinno pociągać za sobą także otwarcie API tego oprogramowania, specyfikacji formatów danych, jeżeli nie korzystano z otwartych standardów, a docelowo również otwarcie kodu źródłowego. W tym celu konieczne będzie pozyskanie odpowiednio szerokich praw do tych wszystkich elementów oraz wybór wolnej licencji, na jakiej zostaną ono udostępnione.

3.6. Umowy z członkami zespołu badawczego

Prawa wyłączne związane z danymi nie zawsze powstają na rzecz prowadzącej projekt instytucji (względnie – członków konsorcjum), nawet jeżeli dane są wytwarzane bezpośrednio przez zespół badawczy. Należy upewnić się, czy podmiotami tych praw nie są sami zaangażowani w projekt badacze, a następnie – zaplanować rozwiązania prawne, które zagwarantują otwartość danych z uwzględnieniem ich praw.

Najmniej kontrowersji występuje w przypadku prawa do baz danych. Jak wzmiankowaliśmy w części dotyczącej wewnętrznych regulacji uczelni, prawo to przysługuje producentowi, czyli temu, kto jest w stanie wykazać poniesienie ryzyka nakładu inwestycyjnego na bazę. To, czy w projektach badawczych można w ogóle mówić o takim ryzyku i inwestycji, jest dyskusyjne. Jeżeli jednak można, to zazwyczaj będzie je można stosunkowo łatwo przypisać instytucji prowadzącej projekt (względnie instytucji finansującej), a nie zaangażowanym przez nią badaczom. W umowach zawieranych pomiędzy instytucją prowadzącą badania a badaczami warto natomiast unikać postanowień, z których mogłoby wynikać przenoszenie tego ryzyka na nich. Szczególnie uważnie należy w związku z tym formułować umowy z badaczami będącymi indywidualnymi przedsiębiorcami (tzw. umowy b2b).

Kwestie przysługiwania praw własności przemysłowej komplikują przepisy prawa o szkolnictwie wyższym, które uzależniają je m.in. od źródła

finansowania oraz konkretnych działań podjętych w procedurach komercjalizacji. Treść umów z badaczami powinna uwzględniać te zasady, wyniki oceny potencjału komercyjnego danych oraz podjęte w związku z tym decyzje co do ograniczenia dostępności danych w czasie lub co do ich zakresu. W największym skrócie sprowadza się to do wpisania do umów odpowiednich klauzul poufności i obowiązków zgłaszania wyników przełożonym. Należy przy tym sprawdzić, czy na badaczach nie ciąży niezależny ustawy obowiązek zachowania tajemnicy.

Z kolei prawo autorskie posługuje się ogólną zasadą, że uprawnionym do utworu jest jego twórca, który dopiero w dalszej kolejności może swoje prawa wyłączne (autorskie prawa majątkowe) przenieść na inne podmioty. Od tej zasady są jednak istotne wyjątki. Mianowicie, istnieje ułatwiony sposób nabywania prawa przez pracodawców w odniesieniu do utworów pracowniczych. Jednakże w przypadku stworzenia pracowniczego utworu naukowego te ułatwienia nie obowiązują, a prawa pozostają po stronie twórców. Konieczne jest zatem każdorazowe ustalenie, z jakiego rodzaju utworem mamy do czynienia.

Przykład: Badacze są zatrudnieni na podstawie umów o pracę, a badanie dotyczy ruchu ulicznego. Badacze wybrali, jakie cechy tego zjawiska planują zbadać, oraz sposób pomiaru. Wyniki w postaci liczbowej mają stanowić podstawę do obliczenia bardziej złożonych wskaźników, opracowanych na potrzeby projektu. Udostępnienie danych badawczych w ramach otwartego dostępu ma obejmować zarówno wyniki pomiarów, jak i wyniki analiz przeprowadzonych przy pomocy zaprojektowanych wzorów. Mając na uwadze twórczą pracę badaczy na poziomie wyboru cech, sposobów pomiaru i projektowania wskaźników, należy liczyć się z powstaniem praw autorskich do zbioru danych i analiz. Naukowy charakter prac wskazuje na powstanie pracowniczego utworu naukowego. Otwarcie wyników badań przez uczelnię będzie wymagało przeniesienia na nią praw albo udzielenia licencji przez badaczy.

Konieczne jest ponadto ustalenie, na jakiej podstawie prawnej będą zatrudnieni członkowie zespołu badawczego. W przypadku umów o dzieło i umów zlecenia nie wchodzi bowiem w grę omówione wyżej zasady dotyczące utworów pracowniczych. Obowiązuje wtedy prosta zasada, że prawa powstają po stronie twórców, a ich przeniesienie lub licencjonowanie musi wyraźnie wynikać z umowy.

Dla otwartości danych nie zawsze musi być konieczne nabywanie praw przez instytucję naukową – wystarczy może zgoda członków zespołu badawczego (licencja). Możliwe jest również takie rozwiązanie, w którym zachowują oni swoje prawa, a jednocześnie zostają zobowiązani do otwartego udostępniania.

Przykład: Projekt badawczy jest prowadzony na podstawie indywidualnego grantu (stroną umowy z grantodawcą jest naukowiec). Umowa grantowa zawiera zobowiązanie do otwarcia danych badawczych. Jednocześnie postanowienia regulaminu własności intelektualnej na zatrudniającej naukowca uczelni zawierają politykę otwartości, która wymaga otwierania pracowniczych utworów naukowych i nie obligują pracowników do przenoszenia praw na uczelnię.

4. Prowadzenie badań

Główna część projektu badawczego obejmuje takie prawnie doniosłe etapy, jak pozyskiwanie i weryfikacja danych (zbieranie ich od innych osób lub wytwarzanie we własnym zakresie), opisywanie danych (dokumentacja i metadane), ich analiza oraz przechowywanie.

Zakładając dobre przygotowanie projektu w fazie planowania, prowadzenie badań od strony prawnej oznacza przede wszystkim ściśle stosowanie się do przyjętych wcześniej ustaleń. Równie dużą wagę należy jednak przywiązywać do prawnie doniosłych okoliczności napotykanych podczas prowadzenia badań – mogą one mieć wpływ na to, które z zaplanowanych procedur należy zastosować, a które zmienić. Chodzi o bieżące sprawdzanie takich kwestii, jak np. możliwość komercjalizacji pozyskiwanych danych czy adekwatność zakresu zbieranych danych osobowych i sposobów ich zabezpieczenia, a potem ich ocenę. Duża część działań prawnych na etapie pozyskiwania danych sprowadza się do ustalenia legalności ich pozyskania i dalszego wykorzystywania w projekcie. Oznacza to bieżącą analizę możliwości powoływania się na przepisy o dozwolonym użytku i analogiczne ustawowe swobody dla działalności naukowej.

Przykład: Badanie ma polegać na maszynowej analizie tysięcy artykułów naukowych. W fazie planowania oceniono, że w związku z międzynarodowym charakterem konsorcjum projektowego oraz niejasnością przepisów o dozwolonym użytku do analizy pobrane będą tylko artykuły dostępne na wolnych licencjach. W trakcie trwania projektu do ustawodawstwa unijnego zostanie jednak implementowana dyrektywa o prawie autorskim na jednolitym rynku cyfrowym, na podstawie której zostanie wprowadzony specjalny przepis zezwalający na maszynową analizę tekstów i danych. Po wejściu w życie dyrektywy konsorcjum może podjąć decyzję o rozszerzeniu zakresu badanych artykułów.

Tam, gdzie bieżące lub planowane działania wykraczają poza zakres ustawowych swobód, konieczne jest zawieranie umów z dostawcami danych (pozyskiwanie ich zgód). Trzeba pamiętać, że z prawnego punktu widzenia niekiedy bardzo niewielki udział innych osób w badaniu lub ich związek z danymi może prowadzić do konieczności uwzględniania ich praw w tym procesie.

Przykład: Badanie polega na przeprowadzaniu pogłębionych wywiadów z wybranymi osobami. Choć treść oraz układ pytań zostały przygotowane wyłącznie przez badaczy, to nie można wykluczyć istnienia praw autorskich oraz pokrewnych do nagrywanych wypowiedzi, a zawarte w nich informacje o osobach podlegają zasadom ochrony danych osobowych.

Proces pozyskiwania umów i zgód można bardzo odformalizować. Licencje zawarte *online* i zgody udzielone ustnie będą ważne, ale nie zwalnia to od konieczności dokładnego ustalenia i uzgodnienia ich treści oraz udokumentowania ich w celu późniejszego udowodnienia ich istnienia. Zbieranie takiej dokumentacji może oznaczać pozyskiwanie większej ilości danych, niż jest to potrzebne dla samego badania. Taka dokumentacja (metadane) staje się sama w sobie zbiorem danych, które mogą być przydatne na zewnątrz projektu, a z którym związane są osobne zagadnienia dotyczące praw osób zaangażowanych w powstawanie tej dokumentacji oraz praw osób, o których informacje się tam znajdują.

Przykład: Projekt polega na analizie fotografii pochodzących z różnych źródeł. Z punktu widzenia samego badania istotna jest jedynie ich zawartość. Jednak na potrzeby oceny legalności ich wykorzystania i udostępniania konieczne jest pozyskanie dodatkowo danych o autorach fotografii i licencjach. Same fotografie nie są danymi osobowymi ich autorów, ale stają się nimi w połączeniu z informacją o autorstwie.

Duża staranność w stosowaniu ustalonych procedur prawnych w trakcie pozyskiwania danych ma szczególne znaczenie dla ich otwartego udostępniania. Odebranie wadliwej lub niewystarczającej zgody lub licencji znacząco utrudnia dalsze wykorzystywanie danych, a niekiedy może całkowicie zablokować możliwość ich umieszczenia w otwartym dostępie. Ponowny kontakt i negocjacje z dostawcami danych na późniejszym etapie mogą być po prostu niemożliwe.

Przykład: Projekt polega na nagrywaniu wywiadów ze świadkami określonych wydarzeń historycznych. Nagrania mogą być w takim przypadku przedmiotem praw autorskich i pokrewnych tych osób, a ich zawartość oraz metadane mogą zawierać ich dane osobowe. Z samych okoliczności, o ile oczywiście obiektywnie jasny jest udział w projekcie badawczym, wynika co najwyżej zgoda na wykorzystanie nagrań do analizy badawczej, bez prawa do ich publikacji. Otwarte udostępnianie takich danych wymaga uzyskania wyraźnej zgody określającej zakres otwartości oraz zasady poszanowania prywatności tych osób (np. ustalenia, czy i w jakim zakresie dane zostaną zanonimizowane, czy też pozyskania zgody na podanie danych osobowych). Ponowny kontakt z ankietowanymi osobami i negocjowanie tych szczegółów mogą być niemożliwe lub bardzo trudne.

Szczególnym przypadkiem jest pozyskiwanie gotowych danych zebranych przez osobę trzecią (nabywanie baz danych lub licencji na korzystanie z baz). Takie działania muszą być poprzedzone dokładną analizą umowy (licencji) z dostawcą danych, w celu ustalenia możliwego zakresu ich wykorzystania. Tu także licencja na wykorzystanie danych w projekcie nie musi pociągać za sobą licencji na dalsze ich udostępnianie. W takim przypadku konieczne mogą być negocjacje z dostawcą w celu rozszerzenia zakresu licencji.

Przykład: Wydawcy publikacji naukowych często oferują specjalne licencje zezwalające na maszynową analizę wydawanych przez nich tekstów i ich metadanych. Licencje te niejednokrotnie usiłują zmodyfikować ustawowe swobody naukowców (dozwolony użytek), co może odnosić różne skutki, w zależności od sposobu ich sformułowania, prawa właściwego i innych okoliczności. Choć generalnie umowa taka nie może ograniczać swobód wynikających z ustawy, konieczna jest analiza prawna skutków oraz jej wpływu na działania projektowe, zwłaszcza w przypadku łączenia w projekcie danych z różnych źródeł (postanowienia licencji różnych baz mogą się wzajemnie wykluczać lub powodować innego rodzaju ograniczenia).

W przypadku łączenia danych z różnych źródeł należy przeprowadzić dodatkową analizę prawną towarzyszącą im regulaminów, licencji, zgód itp., aby ustalić ewentualne konflikty pomiędzy wynikającymi z nich obowiązkami. W wyniku tej analizy można będzie podjąć decyzję co do dodatkowych negocjacji, zmiany źródła danych na inne lub dostosowania do tych okoliczności zakresu korzystania z nich i ich udostępniania.

Przykład: W projekcie przewidziano korzystanie z udostępnianej odpłatnie przez zewnętrznego dostawcę bazy oraz map cyfrowych z projektu OpenStreetMap. Dostawca bazy zakazuje jej dalszego udostępniania na wolnej licencji, podczas gdy licencja projektu OpenStreetMap nakazuje wolne licencjonowanie modyfikacji bazy. Wstępna ocena prawna tej sytuacji nie pozwala na otwarcie zbioru powstałego na bazie obu tych źródeł. Może to jednak okazać się częściowo możliwe, np. jeżeli dojdzie do wyraźnego oddzielenia bazy własnościowej oraz wkładu własnego badaczy w mapę OpenStreetMap.

Kwestia przechowywania danych powinna być przedmiotem wstępnej analizy prawnej już na etapie planowania badań. Jej wyniki należy następnie weryfikować i ewentualnie uzupełniać w trakcie prowadzenia projektu, gdyż zazwyczaj dopiero wtedy ujawniają się w pełni okoliczności pozwalające na formułowanie konkretnych wniosków co do koniecznych kroków prawnych.

Podstawowymi ramami dla tych decyzji są, oczywiście, przepisy prawa (np. dotyczące prowadzenia archiwów) lub postanowienia umów grantowych (wyznaczające np. okres trwałości projektu). Kolejny poziom to wewnętrzne regulacje jednostki, takie jak choćby zasady deponowania i udostępniania zbiorów w instytucjonalnym repozytorium. W przypadku przechowywania danych na zewnątrz instytucji kluczowe są z kolei postanowienia umów dostawców usług hostingowych, „chmurowych” i podobnych, a także regulaminy zewnętrznych repozytoriów otwartych danych. Prawnej ocenie należy poddać też jakość składanych przez podmioty zewnętrzne gwarancji bezpieczeństwa danych i ich poufności (jeżeli – zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami – część z nich ma być udostępniana później lub nie ma być udostępniana w ogóle, a mimo to podjęto decyzję o skorzystaniu z zewnętrznego dostawcy usług). Ocena bezpieczeństwa powinna być prowadzona w ramach szerszego rozumienia bezpieczeństwa zasobów danej jednostki i stosowanych w związku z tym procedur. Długotrwałe przechowywanie danych może z kolei wymagać ich konwersji na inne formaty, do czego należy dostosować (zapewnić sobie prawo do takich modyfikacji) zwłaszcza treść umów z dostawcami danych.

5. Udostępnianie danych

Przed przystąpieniem do udostępnienia danych należy sprawdzić, czy nie istnieją przeszkody prawne, które mogłyby to uniemożliwić. Ich brak jest przede wszystkim efektem działań podjętych już na etapie planowania projektu. Jednak nawet właściwa ocena na etapie planowania i prawidłowe stosowanie wynikających z niej procedur prawnych podczas prowadzenia badań nie uzasadnia odstąpienia od ponownej analizy prawnej przed udostępnieniem danych.

W trakcie takiego dodatkowego badania należy sprawdzić m.in. to, czy w projekcie uwzględniono wszystkie obowiązki prawne i prawa osób trzecich, czy pozyskano odpowiednie zgody i czy są one odpowiednio udokumentowane, czy dane zostały wystarczająco zanonimizowane, czy prawidłowo oceniono ich potencjał komercjalizacyjny (a w efekcie, czy np. prawidłowo podzielono je na te, które zostaną udostępnione od razu, oraz na te, które będą objęte czasowym embargo), a także czy zmiany okoliczności wewnętrznych i zewnętrznych, które zaszły w trakcie prowadzenia badań, zostały odpowiednio wzięte pod uwagę.

Ponowna ocena jest tym bardziej zasadna, w im większym stopniu realizacja projektu odbiegła od pierwotnych założeń. Możliwe jest też, że w wyniku ponownej analizy sytuacji prawnej okaże się, że część ograniczeń w udostępnianiu nie ma już zastosowania i dane mogą być udostępnione szerzej niż pierwotnie zakładano. Zarówno rozszerzenie, jak i zawężenie tego zakresu należy zbadać z punktu widzenia obowiązków prawnych. W szczególności trzeba sprawdzić, w jakim zakresie zmiany są dopuszczalne na podstawie umowy grantowej i regulacji instytucji zatrudniającej badacza. Konieczna może okazać się zmiana umowy albo dopełnienie określonej w niej procedury przewidzianej na wypadek modyfikacji projektu.

Stopień szczegółowości takiej dodatkowej analizy jest wysoki, gdyż nie chodzi tu jedynie o ustalenie braku przeszkód przed samym tylko opublikowaniem danych. Otwartość danych oznacza udzielenie do nich

szerokich uprawnień, a jest to możliwe tylko wtedy, gdy udostępniający sam takie uprawnienia ma lub jest upoważniony do ich udzielania. Oznacza to konieczność zbadania, czy pozyskane prawa, licencje i zgody są wystarczająco jednoznaczne i szerokie.

Wzorcem, do którego należy porównywać posiadane uprawnienia (a który powinien być uwzględniony już na etapie planowania projektu), są wolne licencje. Co istotne, licencje zakazujące komercyjnego wykorzystania danych lub ich modyfikowania nie są wolnymi licencjami. Ma to uzasadnienie nie tylko ideologiczne, lecz także praktyczne. Dokładna granica pomiędzy korzystaniem komercyjnym a niekomercyjnym jest trudna do ustalenia. Nawet najprostsze na pierwszy rzut oka kryterium – osiągnięcia przychodu – jest bardzo dwuznaczne i mogłoby wykluczać np. instytucje naukowe prowadzące odpłatną dydaktykę czy też wykorzystywanie danych w konsorcjach naukowych, w których stroną jest przedsiębiorca. Te zagrożenia nie wydają się równoważyć wątpliwej korzyści, jaką miałyby być przede wszystkim zablokowanie możliwości komercjalizacji danych bez udziału udostępniającego. Znacznie lepszym rozwiązaniem tego dylematu będzie odpowiednie zaplanowanie procedur komercjalizacyjnych, po zakończeniu których dane zostaną udostępnione na wolnej licencji.

Od kilkudziesięciu lat rozwija się zjawisko standaryzacji wolnych licencji w postaci wzorców umownych, publikowanych przez różnego rodzaju uznane osoby lub organizacje. W związku z tym obecnie nie ma potrzeby samodzielnego formułowania ich postanowień. Jest to wręcz niewskazane z uwagi na wynikające z tego utrudnienia dla odbiorców danych i zjawisko niekompatybilności licencji. Z punktu widzenia odbiorcy chcącego łączyć dane z różnych źródeł, każdy kolejny zbiór na innej licencji to konieczność dodatkowej analizy prawnej i radzenia sobie z ewentualnymi sprzecznościami pomiędzy wynikającymi z różnych licencji obowiązkami. Dodatkowo, z punktu widzenia licencjodawcy, wybór spośród jednej ze standardowych wolnych licencji może pozwolić na oszczędności czasu i kosztów.

Podstawowymi kryteriami świadomego wyboru licencji powinny być własne zobowiązania (np. grantodawca może wskazywać konkretną wolną licencję na dane w umowie) oraz cele udostępniającego. Wybór wolnej licencji powinien przede wszystkim wpisywać się w przyjęty model dalszego wykorzystywania wyników badań (w tym ich komercjalizacji oraz prowadzenia dalszych badań w oparciu o otwierane dane). Jak wskazaliśmy wyżej, odpowiednie ustalenie czasu i zakresu publikowanych danych w większości przypadków wystarcza do tego, aby rozwiązać ewentualne konflikty między komercjalizacją a otwartością. Oznacza to, że generalnie wybór wolnej licencji tym bardziej nie blokuje komercjalizacji (skoro została przeprowadzona wcześniej lub jest realizowana w zakresie, którego nie dotyczą otwierane dane). Możliwa jest jednak relacja odwrotna – wybór konkretnej wolnej licencji może wesprzeć komercjalizację lub ułatwić pozyskiwanie partnerów oraz grantów na kolejne badania.

Przykład: Jednostka naukowa przeprowadziła pionierskie badania w nowym obszarze. Publikacja danych z prawem do ich swobodnego wykorzystania obniża próg wejścia w ten obszar innym badaczom, a wynikające z tego postępy naukowe przyciągają grantodawców. Sama publikacja danych bez udzielenia praw do ich wykorzystywania nie dałaby tego efektu, gdyż ta jednostka samodzielnie nie dysponuje potencjałem umożliwiającym realizację wszystkich możliwych badań w tym obszarze.

Wybór wolnej licencji nie jest zadaniem prostym, gdyż obecnie funkcjonuje kilkadziesiąt gotowych wzorów takich licencji, niekiedy istotnie różniących się między sobą. Można je podzielić pod względem zakresu przedmiotowego na:

- 1) licencje wolnego oprogramowania (takie jak BSD czy GPL, których zakres ograniczony jest do programów komputerowych i z tego względu nie mogą mieć zastosowania do danych badawczych niebędących programami);

- 2) licencje wolnej kultury (takie jak Creative Commons lub Free Art License, przy czym spośród wzorców licencji CC wolnymi licencjami są tylko: CC BY, CC BY SA i CC0);
- 3) przeznaczone do baz danych licencje Open Data Commons (ODC-By, ODbL i PDDL).

Niezależnym kryterium podziału jest zakres wynikających z takich licencji obowiązków odbiorców danych. Według tego kryterium dzielą się one na:

- 1) „waivers”, takie jak CC0 lub PDDL (nie nakładają na odbiorcę żadnych obowiązków, zwalniają go nawet z konieczności podawania źródła i autorstwa danych – rekomendowane często jako rozwiązania problemu tzw. *attribution stacking*, czyli nakładania się kolejnych warstw informacji o źródle i autorstwie w przypadku wielu odbiorców uzupełniających zbiór o własne dane);
- 2) licencje uznania autorstwa (*attribution*), takie jak CC BY lub ODC-By (obowiązki odbiorcy sprowadzają się do przekazywania dalej określonych informacji: o źródle, autorstwie i o samej licencji);
- 3) licencje copyleftowe, takie jak Free Art License, CC BY SA lub ODbL (wymagające, poza uznaniem autorstwa, otwartego udostępniania modyfikacji danych oryginalnych na takiej samej licencji).

Różnice pomiędzy licencjami w poszczególnych kategoriach prezentujemy w Aneksie.

Po wyborze wolnej licencji kolejnym krokiem jest prawidłowe oznaczenie udostępnianego zasobu. Wolne licencje udzielane są na zasadzie publicznego ogłoszenia, które powinno jednoznacznie wskazywać na postanowienia danej licencji, na to, czego ona dotyczy, a także, jakie konkretnie informacje mają być przekazywane dalej przez odbiorców (w przypadku klauzul uznania autorstwa). Dodatkowo warto zadbać o ułatwienie odbiorcom możliwości sprawdzenia, czy przedmiotowa informacja rzeczywiście pochodzi od osoby uprawnionej – co najmniej przez podanie odpowiednich danych kontaktowych.

Ponadto dobrze jest zadbać o takie powiązanie informacji z samym udostępnianym zasobem, żeby ograniczyć ryzyko przypadkowego oddzielenia od niego tej informacji przez kolejnych odbiorców, którzy przekazują go dalej (informacja o licencji nie powinna być tylko w metadanych, lecz także np. w plikach z samymi danymi).

Jednoznaczne wskazanie postanowień licencji oznacza przede wszystkim konieczność wskazania konkretnego wzoru. Niektóre z nich (jak np. licencje CC) występują w różnych wariantach i odmianach. Jednocześnie organizacje zajmujące się opracowywaniem licencji dbają zwykle o to, aby każda konkretna wersja miała swój jednoznaczny identyfikator, URL, a nawet opis XML i oznaczenia graficzne, pozwalające na ich odróżnienie. Należy korzystać z tych udogodnień, zwracając również uwagę na standardy i zwyczaje sposobu opisywania licencji w metadanych. W dobrych repozytoriach otwartych danych można również korzystać z odpowiednio przygotowanych formularzy do wprowadzania metadanych. Należy wyraźnie zaznaczyć, czy licencja dotyczy samego zbioru, czy także jego elementów, a także jaki jest status prawny metadanych (czy są one również objęte licencją na same dane, czy też podlegają innym zasadom). Na wszystkich tych poziomach mogą bowiem istnieć prawa, które mogą stać się przedmiotem licencji.

Wybierając konkretną licencję, warto mieć na uwadze to, czy i jak nasze dane mogą być łączone z innymi danymi w kolejnych, naszych lub cudzych projektach. Tutaj duże znaczenie ma kompatybilność licencji. Dwie licencje są niekompatybilne ze sobą wtedy, gdy licencjobiorca nie jest w stanie jednocześnie spełnić wymagań ich obu. Aby zminimalizować to ryzyko, należy zatem co najmniej sprawdzić, z jakich licencji korzystają badacze w podobnych lub pokrewnych projektach. Istnieje też rozwiązanie polegające na podwójnym licencjonowaniu, tzn. udostępnieniu danego zasobu na kilku licencjach do wyboru przez licencjobiorcę. Wtedy, w przypadku niekompatybilności jednej z nich, licencjobiorca może nadal oprzeć swoje korzystanie na innej licencji. Dobór odpowiedniej licencji ma znaczący wpływ na to, czy i jak nasze dane staną się zasobem wykorzystywanym przez szerszą społeczność.

W tym miejscu warto wspomnieć, że omawiane wcześniej przepisy o otwartych danych i ponownym wykorzystaniu informacji sektora publicznego mogą znaleźć zastosowanie w odniesieniu do udostępniania danych przez instytucje naukowe. Zakres tego zastosowania jest ograniczony. Przepisy te dotyczą informacji zawartych w danych badawczych, a pozostałych informacji będących w posiadaniu jednostek naukowych tylko wtedy, gdy informacje znajdują się w zasobach biblioteki naukowej, lub wtedy, gdy chodzi o informacje, które należy udostępniać w Biuletynie Informacji Publicznej. Ponadto, dane badawcze będące w posiadaniu jednostek naukowych podlegają co prawda bezpłatnemu ponownemu wykorzystaniu, ale tylko wtedy gdy zostały sfinansowane ze środków publicznych a jednocześnie są już publicznie udostępniane np. w repozytorium. Jeżeli dochodzi do udostępnienia, informacje (w tym dane badawcze) powinny być udostępniane jako otwarte dane (jeżeli to jest możliwe). Ustawowa definicja otwartych danych uwzględnia nie tylko aspekty techniczne (otwartość formatu), ale także organizacyjne (równe traktowanie użytkowników, niewymaganie potwierdzania tożsamości) i prawne (brak warunków lub wyłącznie warunki dopuszczone w ustawie). Szczegóły reguluje Polityka otwartego dostępu do danych badawczych, do której opracowania ustawa zobowiązała właściwego ministra.

6. Zakończenie

Otwartość danych badawczych ma między innymi ten skutek, że zakończenie projektu badawczego nie oznacza zakończenia wykorzystywania samych danych. Należy zadbać o ich dalsze udostępnianie i utrzymywanie. Zewnętrzne repozytoria o wypracowanej renomie to rozwiązanie, które służy temu celowi i minimalizuje koszty dla samego udostępniającego. Deponowanie danych w takich miejscach oznacza akceptację postanowień ich regulaminów, co jest kolejną kwestią wymagającą prawnej analizy (przede wszystkim co do zgodności regulaminu z wymogami grantodawcy w zakresie zapewnienia trwałości czy z polityką otwartości jednostki naukowej).

Nie można wykluczyć, że już po zakończeniu projektu pojawią się dodatkowe kwestie prawne, które będą wymagały rozwiązania. Może to wynikać ze zmian okoliczności zewnętrznych, w tym zmian prawnych, czy też np. ponownego wykorzystania udostępnionych danych w sposób powodujący ich połączenie z innymi zbiorami. Wiele z tych sytuacji jest niemożliwych do przewidzenia, a jednocześnie przed wieloma ochronę stanowią będą klauzule wyłączenia odpowiedzialności zawarte w wolnych licencjach. Mimo wszystko jednak, planując projekt i udostępnianie danych od strony prawnej, trzeba mieć na uwadze to, że będą one dostępne bezterminowo.

Aneks – wolne licencje

„Waivers”

NAZWA LICENCJI	CC0 1.0 Universal (CC0 1.0) Przekazanie do Domeny Publicznej	Open Data Commons Public Domain Dedication and License (PDDL) v. 1.0
• ISTOTA LICENCJI	• zrzeczenie się praw do treści objętych licencją i przekazanie ich do domeny publicznej • w zakresie, w jakim zrzeczenie nie jest dopuszczalne, udzielenie najszerszej z możliwych licencji	
• ODPŁATNOŚĆ	• nieodpłatna	
• CZAS TRWANIA	• na czas nieokreślony	
• GDZIE OBOWIĄZUJE	• bez ograniczeń terytorialnych (choć skutki w poszczególnych państwach mogą być różne, bo w różnym stopniu dopuszczalne jest zrzeczenie się praw przez twórcę)	
• WYŁĄCZNOŚĆ	• niewyłączna	
• PEŁNA TREŚĆ LICENCJI	• wzorzec dostępny w tłumaczeniu na różne języki • istnieją kolejne wersje wzorca, aktualny jest dostępny na stronie: https://creativecommons.org/publicdomain/zero/1.0/legalcode.pl	• wzorzec dostępny tylko po angielsku • istnieją kolejne wersje wzorca, aktualny jest dostępny na stronie: https://opendatacommons.org/licenses/pddl/1.0/index.html

NAZWA LICENCJI	CC0 1.0 Universal (CC0 1.0) Przekazanie do Domeny Publicznej	Open Data Commons Public Domain Dedication and License (PDDL) v. 1.0
STOSUNEK DO INNYCH LICENCJI	<ul style="list-style-type: none"> szereg postanowień mających na celu uniemożliwienie rozwiązania licencji lub wprowadzania równolegle innych, mniej liberalnych zasad korzystania z przedmiotu licencji 	<ul style="list-style-type: none"> w porównaniu do CC0 mniej wyraźnych postanowień utrudniających rozwiązanie udzielonej licencji udzielenie PDDL zastępuje wcześniejsze licencje
PRAWA OBJĘTE LICENCJĄ	<ul style="list-style-type: none"> prawa autorskie i pokrewne, majątkowe i osobiste prawa sui generis do baz danych, prawo do ochrony wizerunku i prywatności prawa chroniące przed nieuczciwą konkurencją, inne podobne prawa (z wyjątkiem praw wynikających z patentów i znaków towarowych) 	<ul style="list-style-type: none"> prawa autorskie i pokrewne, majątkowe i osobiste prawa sui generis do baz danych wyraźne wyłączenie patentów i znaków towarowych
TREŚCI OBJĘTE LICENCJĄ	<ul style="list-style-type: none"> dowolne, w zależności od decyzji licencjodawcy 	<ul style="list-style-type: none"> w zależności od decyzji licencjodawcy: <ul style="list-style-type: none"> wyłącznie sama baza danych (m.in. struktura, nazwy i układ tabel, formularze wyszukiwania, sposób prezentacji danych) wyłącznie jej zawartość (np. obrazy, dane liczbowe, nagrania audio albo wideo) baza danych łącznie z zawartością nie obejmuje programów komputerowych wykorzystywanych do stworzenia i utrzymywania bazy danych

NAZWA LICENCJI	CC0 1.0 Universal (CC0 1.0) Przekazanie do Domeny Publicznej		Open Data Commons Public Domain Dedication and License (PDDL) v. 1.0
OBYWIAZKI LICENCJOBORCY	• brak		
UTWORY ZALEZNE	• prawo tworzenia takich utworów, korzystania z nich i rozpowszechniania bez żadnych ograniczeń		
SKUTKI NARUSZENIA	• brak		
GWARANCJA I ODPOWIEDZIALNOŚĆ	• brak gwarancji dotyczącej licencjonowanych treści i możliwie najszersze wyłączenie odpowiedzialności licencjodawcy		

Licencje uznania autorstwa („attribution”, „permissive”)

NAZWA LICENCJI	Creative Commons Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowa Licencja Publiczna (CC-BY 4.0 PL)	Open Data Commons Attribution License (ODC-By) v. 1.0
ISTOTA LICENCJI	<ul style="list-style-type: none"> • licencja umożliwiająca swobodne korzystanie i rozpowszechnianie utworu, wymagająca udzielenia odbiorcom informacji o licencji i autorstwie • CC BY umożliwia również tworzenie utworów zależnych, a ODC-By pochodnych baz danych i ich rozpowszechnianie w dowolny sposób, niekoniecznie na wolnej licencji 	
ODPŁATNOŚĆ	<ul style="list-style-type: none"> • nieodpłatna 	
CZAS TRWANIA	<ul style="list-style-type: none"> • na czas nieokreślony 	
GDZIE OBOWIĄDUJE	<ul style="list-style-type: none"> • bez ograniczeń terytorialnych 	
WYŁĄCZNOŚĆ	<ul style="list-style-type: none"> • niewyłączna 	
PEŁNA TREŚĆ LICENCJI	<ul style="list-style-type: none"> • wzorzec dostępny w tłumaczeniu na różne języki • istnieją kolejne wersje wzorca, aktualny jest dostępny na stronie: https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode.pl 	<ul style="list-style-type: none"> • wzorzec dostępny tylko po angielsku • istnieją kolejne wersje wzorca, aktualny jest dostępny na stronie: https://opendatacommons.org/licenses/by/1.0/index.html

NAZWA LICENCJI	Creative Commons Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowa Licencja Publiczna (CC-BY 4.0 PL)	Open Data Commons Attribution License (ODC-By) v. 1.0
STOSUNEK DO INNYCH LICENCJI	<ul style="list-style-type: none"> nie blokuje możliwości udzielania innych licencji do tych samych treści 	<ul style="list-style-type: none"> nie blokuje możliwości udzielania innych licencji do tych samych treści udzielenie ODC-By zastępuje wcześniejsze licencje
PRAWA OBJĘTE LICENCJĄ	<ul style="list-style-type: none"> autorskie prawa majątkowe i prawa pokrewne prawa sui generis do baz danych autorskie prawa osobiste (licencja reguluje sposób ich poszanowania przez licencjobiorcę) 	
TREŚCI OBJĘTE LICENCJĄ	<ul style="list-style-type: none"> obejmuje dowolne treści, wskazane przez licencjodawcę 	<ul style="list-style-type: none"> obejmuje wyłącznie bazę danych (m.in. strukturę, nazwy i układ tabel, formularze wyszukiwania, sposób prezentacji danych), bez zawartości (obrazów, danych liczbowych itp.) nie obejmuje programów komputerowych wykorzystywanych do stworzenia i utrzymywania bazy danych

NAZWA LICENCJI	Creative Commons Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowa Licencja Publiczna (CC-BY 4.0 PL)	Open Data Commons Attribution License (ODC-BY) v. 1.0
<p>OBOWIĄZKI LICENCJOBIORCY</p>	<ul style="list-style-type: none"> • obowiązek podania poniższych informacji – tylko, jeżeli utwór jest udostępniany „publicznie” (ale pojęcie to nie zostało sprecyzowane): <ul style="list-style-type: none"> ◦ zachowanie następujących elementów, jeżeli są one wskazane w utworze oraz ich usunięcie, jeżeli zażąda tego licencjodawca (w miarę możliwości technicznych): <ul style="list-style-type: none"> · informacja o twórcy lub innych wymienionych osobach, · informacja o prawach autorskich, · informacja o licencji, · informacja o wyłączeniu gwarancji ze strony licencjodawcy, · URI lub hiperłącze do utworu objętego licencją, w rozsądnym zakresie wyznaczonym przez możliwości techniczne, · informacja o poprzednich modyfikacjach wprowadzonych do utworu, ◦ podanie informacji, czy licencjebiorca wprowadził modyfikacje w utworze, ◦ wskazanie, że utwór jest dostępny na licencji CC-BY, ◦ załączenie tekstu, adresu URI lub hiperłącza do licencji CC-BY. • obowiązek podania wymienionych informacji może być spełniony „w każdy rozsądny sposób”, np. poprzez podanie adresu URI lub hiperłącza do źródła 	<ul style="list-style-type: none"> • obowiązek podania poniższych informacji – tylko, jeżeli baza jest udostępniana „publicznie” – czyli komu innemu, niż podmiot, w którym licencjebiorca ma więcej niż 50% udziałów (np. wewnątrz spółki, której jest większościowym wspólnikiem) albo osoba, której działalnością licencjebiorca kieruje (np. pracownik): <ul style="list-style-type: none"> ◦ załączenie kopii licencji ODC-BY albo jej identyfikatora URI zarówno w samej bazie danych, jak i w mającej zastosowanie dokumentacji; jeżeli jest to niemożliwe ze względu na strukturę bazy danych, informacje powinny zostać zamieszczone w miejscu, gdzie użytkownik może się ich spodziewać (np. w pliku readme), ◦ zachowanie wszelkich istniejących oznaczeń dotyczących praw autorskich, praw do baz danych i licencji. • w przypadku danych pobranych z bazy w wyniku korzystania z niej (w szczególności w wyniku wyszukiwania) zamiast powyższych obowiązków należy oznaczyć dane w ten sposób, aby każda korzystająca z nich osoba była świadoma, że dane pochodzą z określonej bazy, dostępnej na licencji ODC-BY
	<ul style="list-style-type: none"> • zakaz stosowania środków ograniczających wykonywanie uprawnień kolejnych odbiorców wynikających z licencji 	

NAZWA LICENCJI	Creative Commons Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowa Licencja Publiczna (CC-BY 4.0 PL)	Open Data Commons Attribution License (ODC-By) v. 1.0
UTWORY ZALEŻNE	<ul style="list-style-type: none"> • prawo tworzenia, zwielokrotniania i udostępniania utworów zależnych • w razie publicznego udostępnienia utworu zależnego licencjobiorca ma wymienione wyżej obowiązki informacyjne (dotyczące utworu objętego licencją, na podstawie którego powstał utwór zależny) • prawo udostępnienia utworu na dowolnej licencji, pod warunkiem, że licencja ta nie ogranicza użytkowników utworu zależnego w przestrzeganiu powyższych obowiązków informacyjnych 	<ul style="list-style-type: none"> • prawo tworzenia, zwielokrotniania i udostępniania pochodnych baz danych, ich trwałych albo tymczasowych kopii • w razie publicznego udostępnienia utworu licencjobiorca ma wymienione wyżej obowiązki informacyjne (dotyczące bazy danych, na podstawie której została stworzona baza pochodna) • prawo udostępnienia bazy danych na dowolnej licencji albo bez licencji
SKUTKI NARUSZENIA	<ul style="list-style-type: none"> • automatyczne wygaśnięcie licencji w razie jej naruszenia przez licencjobiorcę; możliwość jej przywrócenia w razie usunięcia naruszeń (na zasadach określonych w treści licencji) 	
GWARANCJA I ODPOWIEDZIALNOŚĆ	<ul style="list-style-type: none"> • brak gwarancji dotyczącej licencjonowanych treści i możliwie najszersze wyłączenie odpowiedzialności licencjodawcy 	

Licencje copyleftowe („share-alike”)

NAZWA LICENCJI	Creative Commons Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowa Licencja Publiczna (CC-BY-SA 4.0 PL)	Open Database License (ODbL) v 1.0	Licencja Wolnej Sztuki 1.3
ISTOTA LICENCJI	<ul style="list-style-type: none"> • licencja umożliwiająca swobodne korzystanie i rozpowszechnianie utworu, pod warunkiem udzielenia odbiorcom informacji o licencji i autorstwie • licencja umożliwia również tworzenie utworów zależnych (w przypadku ODbL - pochodnych baz danych), ale ich rozpowszechnianie może następować wyłącznie na tej samej lub kompatybilnej licencji 		
ODPŁATNOŚĆ	• nieodpłatna		
CZAS TRWANIA	• na czas nieokreślony		
GDZIE OBOWIĄDUJE	• bez ograniczeń terytorialnych		
WYŁĄCZNOŚĆ	• niewyłączna		
PEŁNA TREŚĆ LICENCJI	<ul style="list-style-type: none"> • wzorzec dostępny w tłumaczeniu na różne języki • istnieją kolejne wersje wzorca, aktualny jest dostępny na stronie: https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode.pl 	<ul style="list-style-type: none"> • wzorzec dostępny tylko po angielsku • istnieją kolejne wersje wzorca, aktualny jest dostępny na stronie: https://opendatacommons.org/licenses/odbl/1.0/index.html 	<ul style="list-style-type: none"> • wzorzec dostępny w tłumaczeniu na różne języki • istnieją kolejne wersje wzorca, aktualny jest dostępny na stronie: https://artlibre.org/licence/lal/pl/

NAZWA LICENCJI	Creative Commons Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowa Licencja Publiczna (CC-BY-SA 4.0 PL)	Open Database License (ODbL) v 1.0	Licencja Wolnej Sztuki 1.3
STOSUNEK DO INNYCH LICENCJI	<ul style="list-style-type: none"> nie blokuje możliwości udzielania innych licencji do tych samych treści (w ODbL wyraźne postanowienie, że zastępuje wcześniejsze licencje) 		
PRAWA OBJĘTE LICENCJĄ	<ul style="list-style-type: none"> autorskie prawa majątkowe i prawa pokrewne prawa <i>sui generis</i> do baz danych autorskie prawa osobiste (licencja reguluje sposób ich poszanowania przez licencjobiorcę) 	<ul style="list-style-type: none"> autorskie prawa majątkowe i prawa pokrewne prawa <i>sui generis</i> do baz danych autorskie prawa osobiste (licencja reguluje sposób ich poszanowania przez licencjobiorcę) 	<ul style="list-style-type: none"> autorskie prawa majątkowe i prawa pokrewne nie obejmuje praw <i>sui generis</i> do baz danych brak postanowień dotyczących autorskich praw osobistych
TREŚCI OBJĘTE LICENCJĄ	<ul style="list-style-type: none"> obejmuje dowolne treści, wskazane przez licencjodawcę 	<ul style="list-style-type: none"> obejmuje wyłącznie bazę danych (m.in. strukturę, nazwy i układ tabel, formularze wyszukiwania, sposób prezentacji danych), bez zawartości (obrazów, danych liczbowych itp.) nie obejmuje programów komputerowych wykorzystywanych do stworzenia i utrzymywania bazy danych 	<ul style="list-style-type: none"> obejmuje dowolne treści, wskazane przez licencjodawcę

NAZWA LICENCJI	Creative Commons Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowa Licencja Publiczna (CC-BY-SA 4.0 PL)	Open Database License (ODbL) v 1.0	Licencja Wolnej Sztuki 1.3
OBOWIĄZKI LICENCJOBIORCY	<ul style="list-style-type: none"> • w razie publicznego udostępnienia utworu przy pomocy jakichkolwiek środków obowiązek podania poniższych informacji (który może być spełniony w każdy rozsądny sposób, np. poprzez podanie adresu URI lub hiperłącza do źródła): <ul style="list-style-type: none"> ◦ obowiązek zachowania następujących elementów, jeżeli są one wskazane w utworze oraz obowiązek ich usunięcia, jeżeli zażąda tego licencjodawca (w miarę możliwości technicznych): <ul style="list-style-type: none"> · informacja o twórcy lub innych wymienionych osobach, 	<ul style="list-style-type: none"> • obowiązek podania poniższych informacji – tylko, jeżeli baza jest udostępniana „publicznie” – czyli komu innemu, niż podmiot, w którym licencjodawca ma więcej niż 50% udziałów (np. wewnątrz spółki, której jest większościowym wspólnikiem) albo osoba, której działalnością licencjodawca kieruje (np. pracownik): <ul style="list-style-type: none"> ◦ załączenie kopii licencji ODbL albo jej identyfikatora URI zarówno w samej bazie danych, jak i w mającej zastosowanie dokumentacji; jeżeli jest to niemożliwe ze względu na strukturę bazy danych, informacje powinny zostać zamieszczone w miejscu, gdzie użytkownik może się ich spodziewać (np. w pliku readme), ◦ zachowanie wszelkich istniejących oznaczeń dotyczących praw autorskich, praw do baz danych i licencji. 	<ul style="list-style-type: none"> • rozpowszechnianie kopii utworu wymaga spełnienia następujących obowiązków informacyjnych: <ul style="list-style-type: none"> ◦ załączenia Licencji Wolnej Sztuki lub wskazania dokładnie, gdzie licencję tę można znaleźć, ◦ podania nazwisk autorów, z uwzględnieniem siebie w razie dokonania własnych zmian w utworze, ◦ poinformowania odbiorcy gdzie znajdują się oryginały utworu.

NAZWA LICENCJI	Creative Commons Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowa Licencja Publiczna (CC-BY-SA 4.0 PL)	Open Database License (ODbL) v 1.0	Licencja Wolnej Sztuki 1.3
	<ul style="list-style-type: none"> · informacja o prawach autorskich, · informacja o licencji, · URI lub hiperłącze do utworu objętego licencją, w rozsądnym zakresie wyznaczonym przez możliwości techniczne, 	<ul style="list-style-type: none"> · w przypadku danych pobranych z bazy w wyniku korzystania z niej (w szczególności w wyniku wyszukiwania) zamiast powyższych obowiązków należy oznaczyć dane w ten sposób, aby każda korzystająca z nich osoba była świadoma, że dane pochodzą z określonej bazy, dostępnej na licencji ODbL 	
	<ul style="list-style-type: none"> · zakaz stosowania środków ograniczających wykonywanie uprawnień wynikających z licencji 	<ul style="list-style-type: none"> · zakaz stosowania środków ograniczających wykonywanie uprawnień wynikających z licencji 	<ul style="list-style-type: none"> · brak wyraźnych postanowień zakazujących stosowania środków ograniczających wykonywanie uprawnień wynikających z licencji
UTWORY ZALEŻNE	<ul style="list-style-type: none"> · prawo tworzenia, zwielokrotniania i udostępniania utworów zależnych · publiczne udostępnianie utworu zależnego wymaga spełnienia następujących obowiązków: <ul style="list-style-type: none"> ° podanie wymienionych wyżej informacji dotyczących utworu objętego licencją, na podstawie którego powstał utwór zależny 	<ul style="list-style-type: none"> · prawo tworzenia, zwielokrotniania i udostępniania pochodnych baz danych, ich trwałych albo tymczasowych kopii · publiczne udostępnianie utworu zależnego wymaga spełnienia następujących obowiązków: <ul style="list-style-type: none"> ° podanie wymienionych wyżej informacji dotyczących bazy danych, na podstawie której została stworzona baza pochodna 	<ul style="list-style-type: none"> · prawo tworzenia utworów zależnych i ich rozpowszechniania, skorelowane z następującymi obowiązkami: <ul style="list-style-type: none"> ° spełnienie wymienionych wyżej obowiązków informacyjnych, ° zaznaczenie, jakie zmiany zostały dokonane względem utworu pierwotnego,

NAZWA LICENCJI	Creative Commons Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowa Licencja Publiczna (CC-BY-SA 4.0 PL)	Open Database License (ODbL) v 1.0	Licencja Wolnej Sztuki 1.3
	<ul style="list-style-type: none"> ◦ obowiązek udzielenia licencji CC-BY-SA w wersji 4.0 lub późniejszej albo jednej z licencji kompatybilnych (wymienionych na stronie https://creativecommons.org/share-your-work/licensing-considerations/compatible-licenses/) ◦ obowiązek podania tekstu, adresu URI lub hiperłącza do licencji stosowanej do utworu zależnego ◦ zakaz wprowadzania dodatkowych zobowiązań lub środków technicznych, które ograniczałyby prawa wynikające z licencji stosowanej do utworu zależnego 	<ul style="list-style-type: none"> ◦ obowiązek zastosowania licencji ODbL v 1.0, jej późniejszej wersji (pod warunkiem, że jest „zbliżona w duchu” do ODbL v 1.0) albo licencji kompatybilnej ◦ zakaz dodawania do bazy danych zawartości objętej prawami niekompatybilnymi z licencją ODbL ◦ obowiązek udostępnienia odbiorcy całej pochodnej bazy danych albo pliku zawierającego opis zmian dokonanych w bazie lub metody ich dokonywania (np. algorytmu); powinny być w ten sposób widoczne wszystkie różnice między pierwotną bazą danych a pochodną bazą danych; baza albo plik powinny być udostępnione w formacie umożliwiającym odczyt maszynowy 	<ul style="list-style-type: none"> ◦ rozpowszechnianie utworu zależnego na Licencji Wolnej Sztuki albo licencji kompatybilnej • włączenie utworu objętego licencją do większego utworu nie jest jednak dopuszczalne, jeżeli utwór nie jest dostępny samodzielnie (poza wspomnianym większym utworem), chyba że większy utwór jest dostępny na Licencji Wolnej Sztuki Albo Licencji z nią kompatybilnej. • za licencję kompatybilną uznano licencję, która: <ul style="list-style-type: none"> ◦ daje prawo do kopiowania, rozpowszechniania i przekształcania kopii dzieła, w tym również do celów komercyjnych i bez żadnych innych ograniczeń niż te wymagane przez pozostałe kryteria zgodności, ◦ zapewnia odpowiednią informację o autorstwie dzieła i, jeśli to możliwe, dostęp do poprzednich wersji, ◦ uznaje licencję Wolnej Sztuki za kompatybilną, ◦ wymaga, aby zmiany dokonywane w dziele podlegały tej samej licencji lub licencji, która spełnia powyższe kryteria zgodności.

NAZWA LICENCJI	Creative Commons Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowa Licencja Publiczna (CC-BY-SA 4.0 PL)	Open Database License (ODbL) v 1.0	Licencja Wolnej Sztuki 1.3
SKUTKI NARUSZENIA	<ul style="list-style-type: none"> • automatyczne wygaśnięcie licencji w razie jej naruszenia przez licencjodawcę; możliwość jej przywrócenia w razie usunięcia naruszeń (na zasadach określonych w treści licencji) 	<ul style="list-style-type: none"> • automatyczne wygaśnięcie licencji w razie jej naruszenia przez licencjodawcę; możliwość jej przywrócenia w razie usunięcia naruszeń (na zasadach określonych w treści licencji) 	<ul style="list-style-type: none"> • automatyczne wygaśnięcie licencji w razie jej naruszenia przez licencjodawcę; brak możliwości jej przywrócenia
GWARANCJA I ODPOWIEDZIALNOŚĆ	<ul style="list-style-type: none"> • brak gwarancji dotyczącej licencjonowanych treści i możliwie najszersze wyłączenie odpowiedzialności licencjodawcy 	<ul style="list-style-type: none"> • brak gwarancji dotyczącej licencjonowanych treści i możliwie najszersze wyłączenie odpowiedzialności licencjodawcy 	<ul style="list-style-type: none"> • brak wyłączenia odpowiedzialności • każda ze stron ponosi odpowiedzialność za własne działania